

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
GRAFIČKI FAKULTET ZAGREB

ZAVRŠNI RAD

Filip Tomorad

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
GRAFIČKI FAKULTET ZAGREB**

Smjer: Dizajn grafičkih proizvoda

ZAVRŠNI RAD

**VIZUALNI IDENTITETI U
GLAZBENOJ UMJETNOSTI**

Mentor:
doc. dr. sc. Daria Mustić

Student:
Filip Tomorad

Zagreb, 2019.

Rješenje o odobrenju teme završnog rada

ZAHVALE

Ani Krapec, Stjepanu Škrljaku, Filipu Ivaničeku i Dominiku Majcenu, koji su pomogli s fotografijama, te Ljudevitu Ričku, Adamu Žigroviću i Ani Ivankić, koji su pozirali.

SAŽETAK

Naslovnice albuma godinama su bile glavni vizual koji predstavlja glazbena djela, no popularizacijom video spotova i digitalizacijom glazbe njihova se uloga smanjila. Ipak, dizajneri i danas izrađuju kvalitetne i ikonične naslovnice, čija popularnost konkurira dizajnerima iz doba gramofonskih ploča. Glavni je zadatak tih dizajnera vizualnim jezikom predočiti karakter glazbe sadržane u albumu. To rade odabirom boje, tipografije, motiva, te likovnih i fotografskih tehnika. Svaki žanr glazbe ima za sebe karakterističan vizualni stil, pomoću kojeg se može razlikovati od ostalih žanrova, te koji je komplementaran glazbi toga žanra. Cilj je ovoga rada analizirati načine na koje su dizajneri od 1940-ih do danas uspjeli predstaviti određene žanrove glazbe, te, nakon analize, izraditi nekoliko radova koji svojom formom vjerno predstavljaju određeni žanr.

Ključne riječi: *Naslovnica albuma, dizajn, glazba, fotografija, povijest*

ABSTRACT

Album covers have long been the main visual representing a piece of music. However, the popularization of music videos and the digitalization of music have reduced their role. Still, designers have kept creating quality, iconic covers, whose popularity rivals those from the music record era. These designers' main task is to interpret the character of music using visual language. This is done by use of colour, typography, motif, as well as artistic and photographic techniques. Each genre of music has a characteristic visual style, which distinguishes it from other genres, and is complementary to its music. The goal of this paper is to analyze the different ways that designers have succeeded in representing specific genres of music. Following analysis, the goal is to create several works whose form faithfully represents a certain genre.

Keywords: *Album cover, design, music, photography, history*

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJEST NASLOVNICE ALBUMA	2
3. KATEGORIZACIJA GLAZBE	8
4. KARAKTERISTIKE NASLOVNICE	10
5. POVIJESNI PREGLED PO ŽANROVIMA	12
5.1 Klasična i orkestralna glazba	12
5.2 <i>Jazz</i>	14
5.3 Narodna glazba	19
5.4 Soundtrack albumi	22
5.4 Glazba namijenjena djeci	23
5.5 Rock	23
5.7 Pop	33
5.8 Hip-hop	36
5.9 Elektronička glazba	40
5.10 Turbo folk	43
6. IZRADA DIZAJNA	46
7. ZAKLJUČAK	52
8. LITERATURA	53

1. UVOD

Naslovnice (*coveri*) albuma nastale su u razdoblju kada je standard glazbene reprodukcije bila 12-inčna gramofonska ploča. Iako su te ploče danas zastarjela tehnologija, naslovnice su se ustalile u ulozi predstavnika glazbe koju album sadrži. Njihova je svrha, osim reklamne, potencijalnom slušatelju predočiti kakav zvuk može očekivati u slučaju da taj album kupi. Dizajneri takvih radova imaju vrlo zanimljiv zadatak: vizualno predočiti auditivni sadržaj. Dok se neki jednostavno odlučuju na fotografiranje glazbenika, drugi to pokušavaju napraviti na apstraktniji, više simbolički način. Neki su *coveri* više od ambalaže; oni su među najprepoznatljivijim i najikoničnijim vizualnim radovima današnje popularne kulture, ponekad poznatiji i od glazbe koju sadrže. Danas većina žanrova ima za sebe tipičan vizualni stil, a neki, noviji, ga još trebaju pronaći. Cilj je ovoga rada istražiti poveznice između značajki glazbe i značajki vizuala koji ju naslovljavaju.

2. POVIJEST NASLOVNICE ALBUMA

Krajem 19. stoljeća postojalo je nekoliko formata zapisa zvuka koji su se nadmetali za prevlast na tržištu. Među njima su bili *fonograf* Thomasa Edisona, te *gramofon* Emila Berlinera. Dok je gramofon koristio danas poznate diskove, tj. ploče, fonograf je koristio šuplje voštane cilindre. Oba su uređaja zvuk zapisivali pomoću lijevka sa vibrirajućom membranom koja je, spojena na iglu, gravirala zvučni val u plašt cilindra, to jest ploče. Gramofon se s vremenom pokazao popularnijim, uvelike zbog kompaktnosti ploča naspram cilindara, te zbog njihove mogućnosti zapisa na obje strane. Te su ploče bile rađene na bazi šelaka, južnoazijske smole. Početkom 20. stoljeća počeli su se javljati neki standardi; ploče su se reproducirale brzinom od 78 okretaja u minuti (RPM, *revolutions per minute*), što je s tadašnjom tehnologijom značilo da je jedna ploča, ovisno o promjeru, imala između tri i pet minuta prostora na jednoj strani. Promjer je najčešće bio 10 ili 12 inča (25 i 30 cm). Kasnije, krajem '40-ih godina 20. stoljeća, došlo je do tzv. "Rata brzina", u kojem su se dvije američke diskografske kuće, *RCA Victor* i *Columbia Records*, nadmetale za prevlast na tržištu. Njihovi su konkurentni formati bili LP (*long play*), te EP (*extended play*). "Rat" je tako nazvan zbog različitih brzina reprodukcije; dok je LP koristio $33\frac{1}{3}$ okretaja u minuti, EP je koristio 45. Također, LP je sa svojih 12 inča imao znatno veći kapacitet: 45 minuta spram 25, ovisno o promjeru EP-a. Ove su nove vrste ploča bile izrađene od PVC-a (polivinil-klorida, tzv. "vinila"), materijala veće čvrstoće i s manjim šumom pri reprodukciji. Prve su vinilne ploče izdane početkom '30-ih, no tržište su preuzele tek nakon Drugog svjetskog rata, dijelom kao rezultat nestašica šelaka zbog potreba vojne industrije. Iako je LP u '50-ima prevladao u polju većih opusa, 7-inčni EP je postao standard za singlove duljine otprilike 4 minute. Ostale veličine EP-a koristile su se za kompilacije manjeg broja pjesama. Izum LP-a definirao je pojam glazbenog albuma kakvog danas poznajemo.[1]

Ploče su isprva prodavane u jednostavnim kartonskim omotima s nazivom diskografske kuće, ili, povremeno, s promidžbenom ilustracijom. Ti su omoti bili univerzalni, a sadržaj ploče mogao se pročitati samo na etiketi u sredini diska, koja je bila vidljiva kroz izrez u omotu. One su također bile standardizirane. Naglasak je bio na čitljivosti; većinu etikete je prekrivao tekst, a isticao se jedino logotip izdavača. Dulje skladbe, pogotovo one skladane prije izuma gramofona, nisu

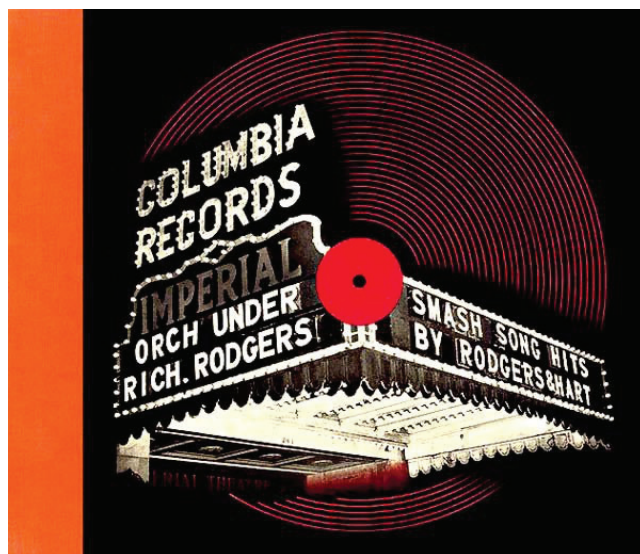
mogle stati na jednu 10-minutnu ploču. Tako su izdavači počeli izdavati skladbe podijeljene na nekoliko ploča, sadržanih u tvrdo uvezenoj “knjizi” poznatoj i kao album (slika 2.1). Osim duljih skladbi, albumi su mogli biti i kompilacija odabranih djela određenog glazbenika, perioda, ili žanra. Također, bilo je moguće kupiti prazne albume koji su služili za skladištenje neodređenih ploča, na sličan način kao i u fotografskim albumima. Korice svih njih u pravilu su bile vrlo slične: kožna podloga na kojoj su naslov albuma i određene tekstualne informacije, ili jednostavno sintagma “*music album*”.[2]

Slika 2.1: Grieg - Concerto In A Minor (Pianoforte And Orchestra), 1937.

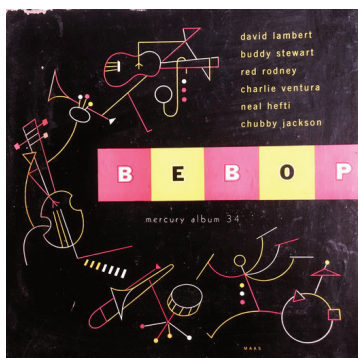
Autor prve naslovnice glazbenog albuma bio je Alexander Steinweiss, tada 22-godišnji dizajner i prvi *art director Columbia Recordsa*. U svojoj je biografiji rekao: “Želio sam da ljudi vide ilustraciju i čuju glazbu.”[3] Ta se naslovnica sastojala većinski od fotografije pročelja kazališta, čiji je natpis Steinweiss te večeri prepravio u naziv albuma (slika 2.2). Iako su nadređeni isprva bili skeptični u vezi njegove

ideje, prvi su ilustrirani albumi pokazali porast prodaje od 850%. Konkurencija je ubrzo ulovila tempo ove strategije, nakon čega su ilustrirane naslovnice postale standardna pojava u izdanjima svih diskografskih kuća.[4]

Slika 2.2: Rodgers & Hart - Smash Hits By Rodgers & Hart, 1940.

Rani period dizajna covera bio je jedan od eksperimentalnijih. Tehnička ograničenja tadašnjih tiskara i grafičkih procesa, utjecaj rane moderne umjetnosti, te relativno slobodne ruke dizajnera dovele su do vrlo zanimljivih ilustrativnih, tipografskih i apstraktnih rješenja (slika 2.3). Jedan od upečatljivijih umjetnika poznatih po naslovnicama albuma bio je Jim Flora (slika 2.4). Budući da je fotografija bila u ranom, crno-bijelom stadiju, portreti umjetnika ponekad su izvođeni slikarski (slika 2.5).

Slika 2.3: Various - Bebop, 1948.

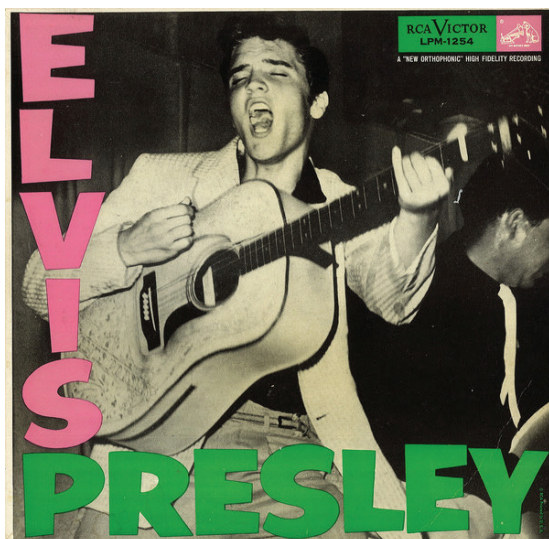

Slika 2.4: Gene Krupa And His Orchestra, 1947.

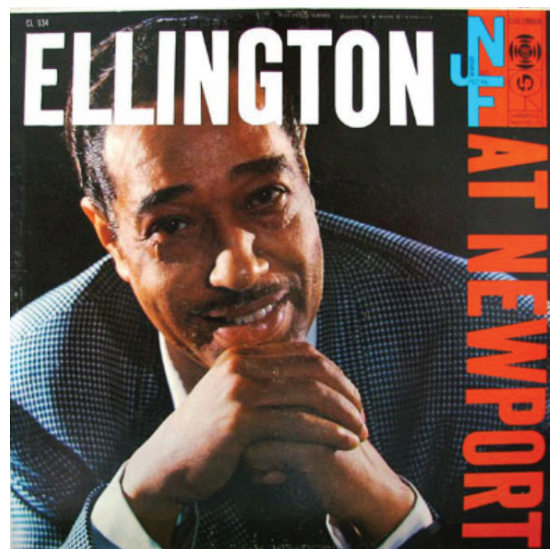

Slika 2.5: Frank Sinatra - In The Wee Small Hours, 1955.

U periodu 50-ih i ranih 60-ih popularni su *coveri* većinom izvođeni fotografski, a posao grafičkog dizajnera sastojao se uglavnom od izbora tipografije. Tipični su portreti izvođača i grupne fotografije glazbenih sastava (slika 2.6). Osim estetske, vrijednost takvih dizajna je i u promociji brenda i javnih persona. Te su fotografije među najpoznatijim prikazima slavnih glazbenika, te su kao takve utjecale na stvaranje prvih pop-zvijezda. U izradi ovih *covera* sudjelovali su i poznati fotografi poput Arnolda Newmana (slika 2.7).[5]

Slika 2.6: Elvis Presley - Elvis Presley, 1956.

Slika 2.7: Duke Ellington And His Orchestra - Ellington At Newport, 1957.

Coveri albuma nekoliko su desetljeća bili odluka izdavača. Cilj je bio istaknuti diskografsku kuću prepoznatljivim shemama boja, dosljednom tipografijom, ili upošljavanjem umjetnika s prepoznatljivim stilovima. No, glazbenici su u '60-ima počeli tražiti kontrolu nad vizualima svojih izdanja. Ovo se podudaralo s razvojem glazbenog albuma kao samostalnog umjetničkog djela, zaslugom koja se često pripisuje grupi *The Beatles*. Iako nije nužno prvi svog tipa, cover njihovog albuma iz 1967. *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band* često se spomije kao djelo koje je proširilo granice medija (slika 2.8). Godinu nakon, *Beatlesi* su izdali istoimeni album ekstremno minimalističkog karaktera (slika 2.9). Također, u ovom se periodu počinju javljati naslovnice aktivno kontroverznog karaktera, poput albuma *Sticky Fingers* grupe *The Rolling Stones* (slika 2.10).[6]

Slika 2.8: The Beatles - Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band, 1967.

Slika 2.9: The Beatles - The Beatles, 1969.

Slika 2.10: The Rolling Stones - Sticky Fingers, 1971.

U ostatku ere gramofonskih ploča *coveri* su pokrili vrlo širok spektar motiva, poruka i grafičkih tehnika. Neki od njih postali su dovoljno ikonični da povremeno nadilaze album koji predstavljaju, te se pojavljuju u pop-kulturi, na majicama, ili na plakatima. Primjer su albumi *The Dark Side of the Moon* grupe *Pink Floyd* i *Unknown Pleasures* grupe *Joy Division* (slike 2.11 i 2.12).

Slika 2.11: Pink Floyd - The Dark Side Of The Moon, 1973.

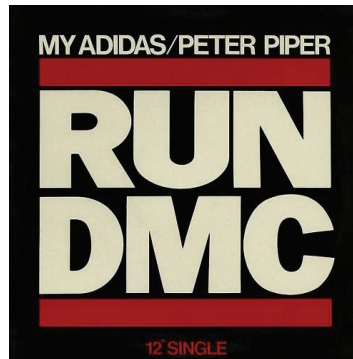

Slika 2.12: Joy Division - Unknown Pleasures, 1979.

Mnogi su se glazbenici odlučili i na razvoj logotipa, često s varijacijama među albumima (slike 2.13, 2.14 i 2.15).

Slika 2.13: Red Hot Chili Peppers - 2012-13 Live EP, 2014.

Slika 2.14: Run-D.M.C. - My Adidas / Peter Piper, 1986.

Slika 2.15: Daft Punk - Homework, 1997.

Popularizacijom singlova, te posljedično i video spotova, *cover* albuma više nije glavni vizual vezan uz pjesmu ili glazbenika. Ipak, glazbeni se album kao format uspio održati, usprkos dostupnosti *streaminga* pojedinačnih pjesama. Danas, zbog velike dostupnosti alata za obradu slika, te zbog digitalizacije glazbe, *coveri* su albuma vrlo raznolikog sadržaja; od radova poznatih umjetnika (slika 2.16), do *stock* fotografija (slika 2.17) i prozirne kutije s crvenom naljepnicom (slika 2.18)

Slika 2.16: Lady Gaga - Artpop, 2013.

Slika 2.17: Lil Nas X Feat. Billy Ray Cyrus - Old Town Road (Remix), 2019.

Slika 2.18: Kanye West - Yeezus, 2013.

Format *covera* glazbenog albuma uvijek je bio određen svojim medijem. Kvadratni format preuzet je zbog okrugle forme gramofonske ploče, a kasnije ga je naslijedio i CD. Ipak, postoje verzije *covera* prilagođene formatu kazete (otprilike 10x6.5 cm).^[7] Današnji digitalni albumi, iako više nisu ograničeni formatom medija, zbog tradicije još uvijek koriste kvadratni format.

3. KATEGORIZACIJA GLAZBE

Žanr ili stil glazbe je metoda njene kategorizacije po karakteristikama poput zvuka, dojma, te "glazbenog jezika". Zbog varijabilnosti i dinamičnosti glazbenih izričaja, pojedine skladbe mogu spadati u nekoliko žanrova istovremeno. Također, postoje mnogi podžanrovi, kao i opskurni te vrlo specifični žanrovi.[8] Postoje mnoge liste žanrova, u kojima se neke kategorije preklapaju, a druge mogu biti izostavljene. Za potrebe ovog rada korištena je modificirana lista žanrova web stranice *Discogs.com*, najveće diskografske baze podataka koja sadrži preko 150 milijuna pjesama. Razlike između tih popisa vidljive su u tablici 3.1.

Discogs.com	Modificirana lista
Classical	Klasična glazba, Orkestralna glazba
Brass & Military	
Jazz	Jazz, Blues
Blues	
Stage & Screen	Soundtrack
Folk, World, & Country	Narodna glazba, Folk, Country, Reggae
Reggae	
Children's	Dječja glazba
Rock	Rock, Metal
Pop	Pop, Funk, Disco
Funk / Soul	
Hip Hop	Hip Hop
Electronic	Electronička glazba
Non-Music	-
Latin	-
-	Turbo Folk

Tablica 3.1

Dok je dosta žanrova ostalo nepromijenjeno, neki su od njih spojeni u istu kategoriju. Klasična, limena i vojna glazba spojene su zbog slične instrumentacije, te zbog toga što većinom uključuju glazbu skladanu ranije od 20. stoljeća. Jazz i blues spojeni su također zbog sličnog vremenskog perioda, te zbog sličnosti u kulturi i instrumentaciji. U svrhu sažetosti kategorija "Stage & Screen" preimenovala je u "Soundtrack". Termin "World" glazbe je izbačen, te su folk, country i reggae glazba spojeni u jednu kategoriju. Razlog je povezanost svih ovih žanrova s lokalnom kulturom i narodnom glazbenom tradicijom, te zbog sličnih liričkih tematika. Rocku je dodan žanr metal glazbe, koji neki smatraju zasebnim žanrom. Pop glazba je spojena s "Funk/Soul" kategorijom, te je dodan pojam "Disco". Razlog je proširena definicija pop glazbe u ovome radu. Kategorije "Non-Music" i "Latin" u potpunosti su izbačene, iz sljedećih razloga: Neglazbeni uradci poput snimaka stand-up komedije i audio knjiga ne spadaju u opseg ovoga rada, a latinoamerička je glazba geografski određena, te se njena kategorizacija bazira na sličnosti s tradicionalnom glazbom tih prostora. Osim što može spadati pod narodnu glazbu, da je ta kategorija zadržana mogla bi biti potrebna i zasebna kategorizacija npr. grčke ili indijske glazbe. Također, iako tehnički može spadati u pop ili narodnu glazbu, zbog specifičnosti za ove prostore, te zbog karakterističnog vizualnog dojma svojih dizajna, dodan je žanr Turbo Folk. Ukupno, popis sadrži 10 kategorija.

4. KARAKTERISTIKE NASLOVNICE

Najčešća podjela elemenata likovnih djela je na liniju, plohu, formu, prostor, boju i teksturu. Linija je *“prepoznatljiva putanja točke koja se kreće kroz prostor”*.^[9] Variira duljinom, debljinom, te usmjerenjem, koje može biti horizontalno, vertikalno, te dijagonalno, a može i stvarati krivulju. Ploha ima dvije dimenzije, duljinu i širinu, koje mogu biti određene linijama. Dije se na geometrijske i organske. Prostor označava odnos elemenata i pozadine; u dvodimenzionalnim djelima može označavati iluziju trodimenzionalnosti stvorenu odnosom boja, ploha i linija. Dijeli se na pozitivni prostor, onaj kojeg zauzimaju glavni likovni elementi, te negativni prostor, tj. pozadinu. Boja ima tri karakteristike: nijansu, zasićenost i svjetlinu. Nijansa je vrijednost valne duljine boje, a može biti npr. plava, crvena, zelena, itd. Zasićenost označava kromatičnost boje, tj. mjesto na spektru između sive i čiste boje. Svjetlina je sličnost s bijelom, odnosno crnom. Opisuje boje poput svijetlo-crvene i tamno-plave. Tekstura se može odnositi na pravu, fizičku teksturu materijala na kojem je djelo izvedeno, te na privid teksture na slici stvoren odnosom sjena. Forma je karakteristika treće dimenzije prostora, a ponajviše opisuje kiparska djela ili radove industrijskih dizajnera. Za cover albuma se može reći da poprima formu plosnatog i kvadratnog oblika.

Kompozicija je raspored elemenata na vizualnom djelu.^[10] Principi putem kojih umjetnici grade kompoziciju su ravnoteža, dominacija, proporcija, kontrast, jedinstvo, pokret, ritam, ponavljanje i uzorak. Ravnoteža je stabilan razmještaj elemenata u kompoziciji, tako da svi njeni dijelovi imaju jednaku vizualnu težinu. Može biti simetrična i asimetrična. Dominacija je prevlast jednog elementa nad ostatkom kompozicije, tako da se on ističe i poprima veću vizualnu težinu. Proporcija je skladan odnos elemenata; takav da su oni u smislenoj i logičnoj vezi. Kontrast se očituje razlikom među elementima, na način da je jedan suprotstavljen drugome. Može biti npr. kontrast toplog i hladnog, svijetlog i tamnog, forme i praznine, itd. Jedinstvo je sklad između svih elemenata, tako da zajedno stvaraju jedinstvenu cjelinu. Pokret je put kojim oko promatrača prolazi kroz elemente kompozicije, koji umjetnik određuje njenim sastavom. Ritam je osjećaj stvoren ponavljanjem likovnih motiva, usporediv s ritmom u glazbi. Ti motivi ne moraju biti identični, dok god kao cjelina stvaraju prepoznatljivi tok. Ponavljanje je doslovna duplikacija likovnih elemenata, a učestalo ponavljanje na stvara uzorak.

Naslovnice također imaju karakteristike tehničke izvedbe. One mogu biti fotografske ili ilustrativne, a ilustrativne pak možemo podijeliti po, između ostalog, mediju, stilu i razini apstrakcije. Neki su albumi kroz povijest sadržavali i dodatne grafičke proizvode, poput naljepnica i postera. Također, zbog velike važnosti tipografije, *covere* možemo okarakterizirati i izborom i uporabom fontova.

Osim vizualnih karakteristika, *coveri* imaju i karakteristike poruke koju prenose. Ovdje je najvažniji izbor motiva, jer predstavlja doslovno, figurativno značenje *covera*. Ipak, naslovnice nerijetko imaju i simboličko značenje, do kojeg se može doći tek podrobnijom analizom, ili poznavanjem dubljih informacija o izvođaču, umjetniku, ili aktualnim događanjima. Česta je odlika *covera* i njihova kontroverznost, na temelju golotinje, nasilja, te potencijalno uvredljivog sadržaja poput religijske ikonografije. Također, naslovnica, osim kulturnog, može imati i povijesni značaj.

5. POVIJESNI PREGLED PO ŽANROVIMA

Uz razne članke, glavni je izvor u ovom poglavlju knjiga *The Art of the Album Cover*[11] dizajnera Richarda Evansa, nekadašnjeg člana studija *Hipgnosis*, poznatog po radu s bendom *Pink Floyd*. Dok većina literature pruža povijesni pregled karakteristika naslovnica albuma, u ovom su radu te karakteristike daljnje svrstane po žanru, kako bi se mogle analizirati poveznice između stila glazbe i stila u dizajnu.

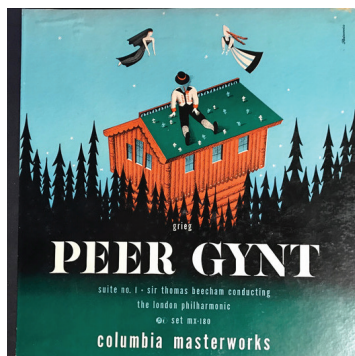
5.1 Klasična i orkestralna glazba

Orkestralna glazba u početku je bila glavni, čak jedini žanr tiskan na gramofonskim pločama. Veliki broj danas slavni simfonija skladan je prije postojanja zapisa i reprodukcije zvuka, što je isprva stvaralo mnoge poteškoće. Nedostatak mogućnosti snimanja nižih tonova drastično je ograničio instrumentaciju, no glavni je problem bio mali temporalni kapacitet ranih ploča. Skladbe su skraćivane i sažimane, a puhački instrumenti visokog registra su stišavani kako ne bi dominirali snimkom. Prvi albumi, još prije Steinweissa, bili su zbirke klasične glazbe. Iako su njihove naslovnice relativno puste, danas imaju određen minimalistički šarm (slika 2.1).

Alex Steinweiss je, kao prvi dizajner *covera*, izradio veliki broj naslovnica orkestralnih i klasičnih skladbi. Glavni njegov medij bila je ilustracija; djelomično kao rezultat tadašnjeg primitivnog stanja fotografije, a djelomično kao rezultat dotadašnje karijere u dizajnu plakata. Odlikuje se uporabom jakih boja i plošnih, organskih oblika, te uključivanjem upečatljive, često ručno crtane tipografije. Steinweiss koristi metonimične ikone poput lepršavih haljina i lebdećih instrumenata da predoči karakter glazbe koju ilustracijom predstavlja (slika 5.1.1). Povremeno izvlači kadrove iz fabula skladbi, stvarajući kompozicije koje podsjećaju na slikovnice i crtane filmove (slika 5.1.2). Steinweiss je također autor prepoznatljivog rukopisnog fonta, koji se nerijetko pojavljuje u njegovim djelima (slika 5.1.3).

Slika 5.1.1: V. Selinescu
And His Gypsy Ensemble -
Columbia Presents Gypsy
Music, 1941.

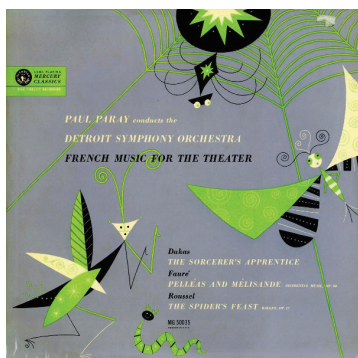

Slika 5.1.2: Grieg,
Sir Thomas Beecham
Conducting The London
Philharmonic Orchestra -
Peer Gynt Suite No. 1, 1943.

Slika 5.1.3: André
Kostelanetz And His
Orchestra - Music Of Cole
Porter, 1950.

Ilustracijski stil održao je popularnost kroz '40-e i '50-e (slika 5.1.4). Kako je vrijeme odmicalo, klasična je glazba sve više izlazila iz *mainstream* kulture, te je dobila asocijacije s visokom umjetnošću. Na isti su se način i njeni *coveri* počeli približavati suvremenim umjetničkim pokretima; prihvativši apstrakciju, ozbiljnost, čak i minimalizam, odmicali su od svojih razigranih početaka (slike 5.1.5 i 5.1.6). Inspiracija je sezala od kubizma do švicarskog i Bauhaus dizajna.

Slika 5.1.4: Dukas, Fauré,
Roussel - Paul Paray
Conducts The Detroit
Symphony Orchestra -
French Music For The
Theatre, 1954.

Slika 5.1.5: Bartók,
Stravinsky, Joseph
Silverstein, Boston
Symphony Orchestra / Erich
Leinsdorf - Bartók: Violin
Concerto No. 2, Stravinsky:
Violin Concerto, 1965.

Slika 5.1.6: Shostakovitch,
Eugene List - Piano Concerto
No. 1 Opus 35 & No. 2 Opus
102, 1961.

Albumi poznatih opernih izvođača nerijetko imaju naslovnice usporedive s pop glazbom; sastoje se pretežito od portreta (slika 5.1.7). Postoje i albumi koji klasičnu glazbu žele približiti široj publici, npr. uporabom elektroničkih instrumenata

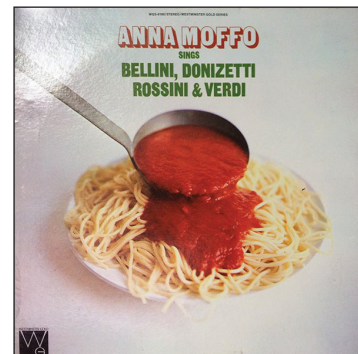
(slika 5.1.8) ili pojavljivanjem poznatih izvođača. Takvi su *coveri* često humori-
stičnog i satiričnog sadržaja, bližeg pop-kulturi nego klasičnoj umjetnosti. Oni su
najčešće izvođeni fotografski. U “*anything goes*”^[11] periodu ‘60-ih nastali su i
neki neočekivani, te ponekad bizarni primjerci (slika 5.1.9).

Slika 5.1.7: Placido Domingo
- The Art Of Placido Domingo,
1971.

Slika 5.1.8: Walter Carlos -
Switched-On Bach, 1968.

Slika 5.1.9: Anna Moffo
- Sings Bellini, Donizetti,
Rossini & Verdi, 1972.

5.2 Jazz

Jazz (džez) je izvorno američki žanr glazbe. Nastao je na samom kraju 19. stolje-
ća, na jugu SAD-a, u crnačkim noćnim klubovima. Instrumentacija je raznovrsna,
no uglavnom se sastoji od puhačkih instrumenata, klavira i ritam-sekcije. Odliku-
je se kolaborativnom improvizacijom i kompleksnim solo dionicama. Kao jedan
od aktualnih žanrova u periodu nastanka naslovnice albuma, jazz je otvorio put
mnogim novitetima u njenom dizajnu.^[12]

Jazz ilustracije ističu se snažnom uporabom linija i ploha, te njihovog kontrasta.
Stilovi variraju, sežući od plošnih karikatura do anatomskih crteža perom. Naj-
poznatije ilustracije *jazz* albuma potpisuje umjetnik Jim Flora. Njegovi su rado-
vi opreka ozbiljnosti koju *jazz* danas utjelovljuje; karakterizira ga više kao ludu
zabavu nego kao virtuoznu umjetnost (slika 2.4). Manične vratolomije njegovih
likova daju dojam cirkusa više nego zadimljenog njujorškog kluba, a jarke boje i
stilizirane figure istovremeno stvaraju asocijacije s crtanim filmovima i s radovima
Pabla Picassa (slike 5.1.1 i 5.1.2). Ipak, Flora baš na taj način uspijeva dočarati
improvizacijski karakter *jazza*. Richard Evans komentira: “Ovo je sigurno djelo
čovjeka koji je uživao u onome što je radio; čovjeka koji se zabavljao.”^[11] Osim
naslovnica albuma, Jim Flora je ilustrirao i dječje slikovnice.

Slika 5.1.1: Kid Ory And His Creole Jazz Band - New Orleans Jazz, 1947

Slika 5.1.2: The Nick Travis Quintet - The Panic Is On, 1954.

Neil Fujita je umjetnik poznat po apstraktnim geometrijskim slikama, a pogotovo po coveru albuma *Time Out* (slika 5.1.3). Alex Steinweiss je također dizajnirao jazz covere; u njihov je dizajn ušao sa već opisanim ilustrativnim stilom (slika 5.1.4).

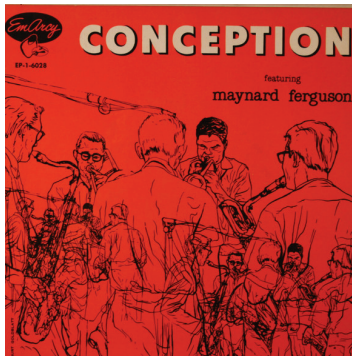

Slika 5.1.3: The Dave Brubeck Quartet - Time Out, 1959.

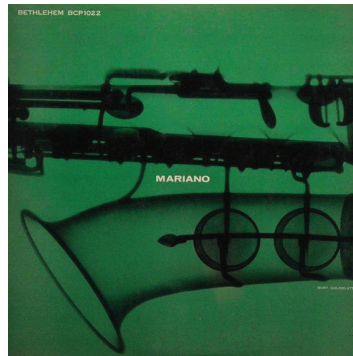

Slika 5.1.4: George Gershwin, Andre Kostelanetz And His Orchestra Featuring Alec Templeton - Rhapsody In Blue, 1942.

Burt Goldblatt je dizajner poznat po uporabi linija u ilustraciji (slika 5.1.5), te po kontrastnoj, ponekad apstraktnoj fotografiji. Jedna od njih prikazuje saksofon slikan rendgenom (slika 5.1.6). David Stone Martin je umjetnik poznat po sličnom tipu crteža (slika 5.1.7).[13]

Slika 5.1.5: Maynard Ferguson - Conception, 1954.

Slika 5.1.6: Charlie Mariano - Mariano, 1954.

Slika 5.1.7: Muggsy Spanier And His Orchestra - Jazz Ensemble, 1946.

Najpoznatiji fotografski *jazz coveri* proizašli su iz diskografske kuće *Blue Note*. [14] Ona je osnovana 1939., no uspjeh je doživjela tek u '50-ima izdavanjem debitantskih albuma danas legendarnih glazbenika. Njen je logotip uparen s katalognim brojem jedan od ikoničnih elemenata *jazz* dizajna. Fotografije su uvijek bile crno-bijele, a većinom ih je pratila isključivo tipografija, uz rijetke geometrijske oblike. One su rijetko pozirane; slikane su skoro isključivo od strane Francisa Wolffa, suosnivača *Blue Notea*, koji je to isprva radio u svrhu hobija. One nisu nastale u fotografskom, već u glazbenom studiju; Prikazuju glazbenike u žaru svirke ili u pauzi između izvedbi, često s rekvizitom instrumenta ili cigarete. Izvan studija, unaprijed planirane fotografije pokazuju eksperimentaciju s kompozicijom i perspektivom. Za dizajn konačnih *covera* zaslužan je Reid Miles, kreator ikoničnog vizualnog identiteta *Blue Notea*, koji je s vremenom i sam počeo fotografirati. Glavna značajka tog identiteta je ograničen izbor boja; koliko namjernim izborom umjetnika, toliko i financijskim mogućnostima *Coveri* su, uz crnu, upotrebljavali još najviše dvije boje, što je postizalo uštedu u tisku. Rezultat su upečatljiva djela velikog kontrasta i ikoničnosti, s jasnim fokusima u kompoziciji (slike 5.1.8, 5.1.9 i 5.1.10). U tipografiji su serifna i bezserifna pisma korištena u sličnoj mjeri, ali se najviše ističu teški verzalni sans-serif fontovi. Takva vrsta tipografije češće ima glavnu ulogu u kompoziciji naslovnice, dok su serifni fontovi većinom prozračniji i manje dominantni.

Slika 5.1.8: Kenny Dorham - Una Mas (One More Time), 1963.

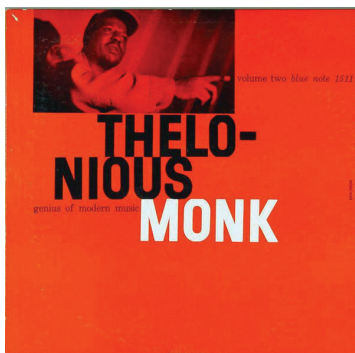

Slika 5.1.9: Dexter Gordon - A Swingin' Affair, 1962.

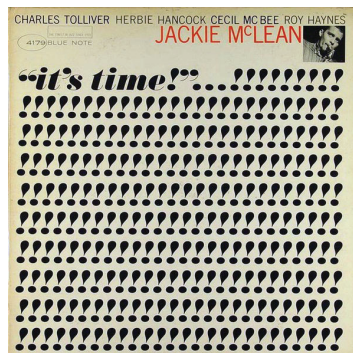

Slika 5.1.10: Donald Byrd - A New Perspective, 1964.

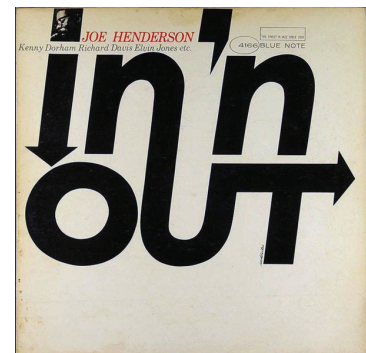
Tekst, pogotovo naslovi, često su pozicionirani kao element fotografskog motiva: oko instrumenata i između prstiju glazbenika. U rijetkim je slučajevima došlo i do obrnutog, gdje je tipografija postala glavni element, a fotografija postala minijatura (slike 5.1.11, 5.1.12 i 5.1.13). Naslovnice *Blue Notea* u režiji Reida Milesa očituju se načelima dominacije, kontrasta i ritma.

Slika 5.1.11: Thelonious Monk - Genius Of Modern Music Volume 2, 1956.

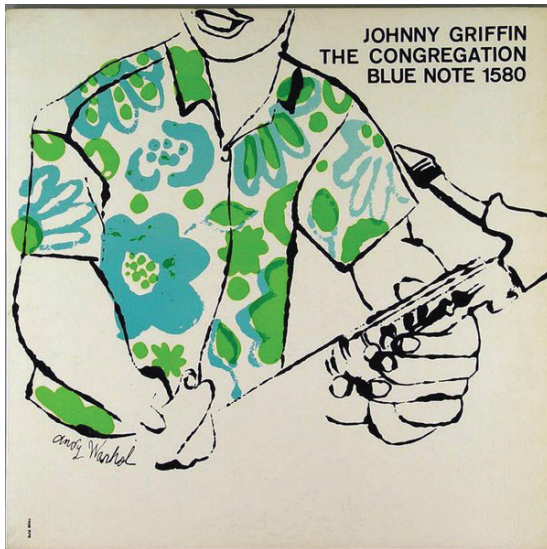

Slika 5.1.12: Jackie McLean - It's Time!, 1965.

Slika 5.1.13: Joe Henderson - In 'N Out, 1964.

Reid Miles je u tri navrata surađivao s budućim *pop-art* umjetnikom Andyem Warholom. Warhol je naslikao naslovne ilustracije, koje je Miles kasnije dopunio tipografijom (slike 5.1.14 i 5.1.15).

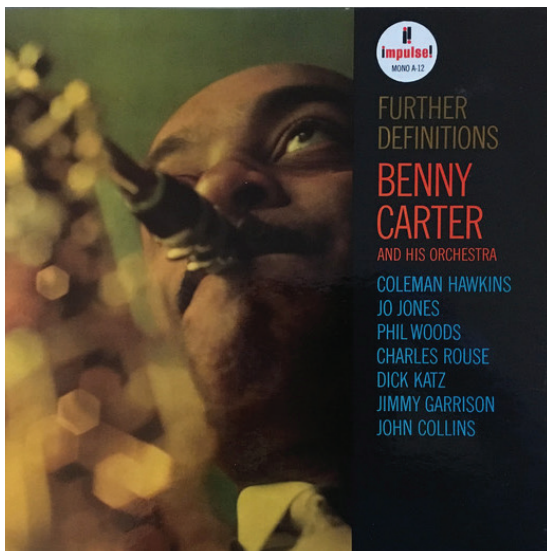

Slika 5.1.14: Johnny Griffin - The Congregation, 1958.

Slika 5.1.15: Kenny Burrell - Blue Lights, Volume 1, 1958.

Osim *Blue Notea*, izdavač koji je pridonio stvaranju lica *jazza* 60-ih bio je *Impulse! Records*. Iako je osnovan skoro dvadeset godina kasnije, *coveri Impulse!-a* razvijali su se paralelno s onima *Blue Notea*. Najveće distinkcije su manje spontane fotografije profesionalnih fotografa, većinski u boji, te komplementarni narančasto-plavi kontrast (slika 5.1.16). Također, svi su albumi dijelili dizajn hrpta, čime su se isticali unutar raznovrsnih kolekcija (slika 5.1.17).

Slika 5.1.16: Benny Carter And His Orchestra - Further Definitions, 1962.

Slika 5.1.17: Various - The House That Trane Built: The Best Of Impulse Records, 2006.

5.3 Narodna glazba

Narodna glazba u pravilu podrazumijeva usmenu predaju; tradicionalne pjesme koje se prenose kroz generacije, bez poznatog autora. Izvodi se na jednostavnim narodnim instrumentima, te u pravilu nema korijene u dubljoj glazbenoj teoriji. Tekstovi su regionalno specifični i bave se motivima iz svakidašnjeg života stanovništva tog kraja. Na temeljima narodne glazbe stvoreno je mnoštvo distinktnih žanrova: klasični skladatelji poput Antonína Dvořáka našli su uzore u glazbi svoga naroda, a izvođači poput Boba Dylana i Johnnya Casha jednostavnu su instrumentaciju pripojili kompleksnijem tekstopisanju. Hrvatska enciklopedija navodi: *“Folklorna se glazba u drugoj pol. XX. st. raslojila na izvorni folklor, koji zbog socio-demografskih promjena pretežno urbaniziranog industrijskog društva ubrzano nestaje, te tzv. novokomponirani folklor, etnoglazbu i tzv. svjetske glazbe, koji pokrivaju glazb. interese pretežno novourbaniziranih društ. slojeva i predstavljaju miješanje izvora, utjecaja i stilova, karakteristično za eklektičke spojeve umj. postmodernizma.”*[15]

Coveri albuma orkestralne glazbe inspirirane folklorom shvaćeni su nešto ozbiljnije od albuma narodnih izvođača. Oni sadrže tradicionalne motive, ali često reinterpetirane od strane dizajnera, stvarajući paralele sa skladateljima koji su radili istu stvar (slike 5.3.1 i 5.3.2). Prevladava ilustracija, uz povremene iznimke.

Slika 5.3.1: Dvořák, George Singer, The Austrian Symphony Orchestra - Slavonic Dances, 1952.

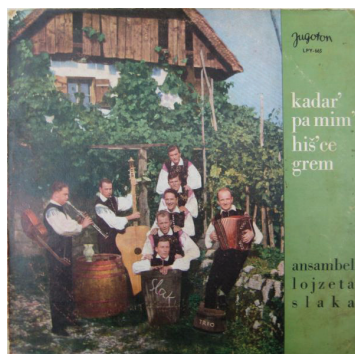

Slika 5.3.2: Brahms, The Oklahoma City Symphony Orchestra, Victor Alessandro - Brahms' Hungarian Dances, 1964.

Albumi izvorne folklorne glazbe najčešće nemaju kompleksne dizajnerske naslovnice. Ako se radi o zbirci narodnih pjesama različitih autora, motivi su pejzažni i svakidašnji (slika 5.3.3). U slučaju da te pjesme izvodi određeni ansambl, popularna je grupna kompozicija s izvođačima skupljenima ispred upečatljivog pejzaža, na tradicionalnoj lokaciji i uz instrumente (slika 5.3.4). Jedan od čestih elemenata ovih *covera* je okvir, najčešće zelene boje, te povremeno sa zaobljenim rubovima (slika 5.3.5). Tipografija je rijetko u centru.

Slika 5.3.3: Various - Lepi Naš Kaj, 1963.

Slika 5.3.4: Ansambel Lojzeta Slaka - Kadar' Pa Mim' Hiš'ce Grem, 1965.

Slika 5.3.5: Lindo - Dobar Večer Mi Kucamo, 1975.

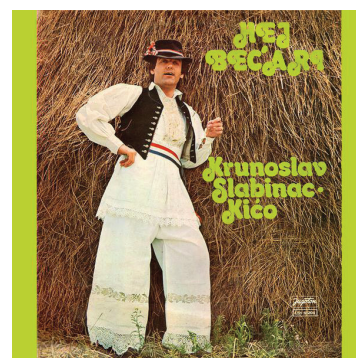
Kod albuma *country* i *folk* izvođača, koji ne izvode tradicionalnu glazbu, već modernu glazbu inspiriranu tradicijom, *coveri* su najviše fokusirani na glazbenika. Ipak, dizajneri i fotografi ovdje žele stvoriti asocijaciju s tradicijom; subjekte oblače u narodnu odjeću, daju im rekvizite, te ih fotografiraju na upečatljivim lokacijama (slike 5.3.6, 5.3.7 i 5.3.8).

Slika 5.3.6: Johnny Cash - Ride This Train, 1960.

Slika 5.3.7: Zvonko Bogdan - Zvonko Bogdan Peva Za Vas, 1977.

Slika 5.3.8: Krunoslav Slabinac - Kičo - Hej Bečari, 1975.

Kod izvođača poput Boba Dylana, koji su stekli široku popularnost izvan svoga žanra, naslovnice nemaju povezanost s folklorom. Najčešće sadrže fotografiju glazbenika s gitarom, slikanu na koncertu ili u studiju (slika 5.3.9). Pjevači koji ne sviraju gitaru dobivaju *covere* pop-pjevača; jednostavan portret u krupnome planu (slika 5.3.10). Ipak, neki su *coveri* manje generički; Dylan je, npr., na naslovnici stavio svoj autoportret (5.3.11).

Slika 5.3.9: John Denver - An Evening With John Denver, 1975.

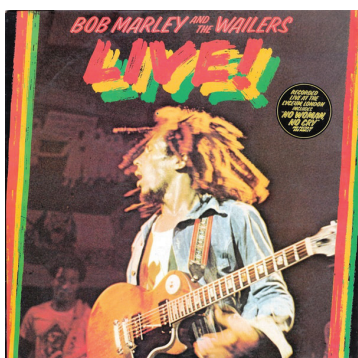

Slika 5.3.10: Tozovac - Tozovac, 1977.

Slika 5.3.11: Bob Dylan - Self Portrait, 1970.

Reggae albumi imaju vizuale usporedive s albumima folk glazbe, no s uzorima u provokativnosti i umjetničkoj slobodi rock glazbe. Mnogstvo ikona i motiva, te prepoznatljiva crveno-žuto-zelena trobojnica usko povezuju albume s matičnom Jamajkom i rastafarijanskom kulturom (slika 5.3.12).^[16] Iako se većinom sastoje od fotografija, vizuali podsjećaju na *pop-art* i naslovnice psihodeličnog rocka (slika 5.3.13). Tipografija je istaknutija nego kod folk glazbe. Produkcija ne djeluje visokobudžetno i kompleksno, što vizualima daje notu *undergrounda* i približava glazbu narodu. *Coveri* su otvoreno politički (slike 5.3.13 i 5.3.14).

Slika 5.3.12: Bob Marley & The Wailers - Live!, 1975

Slika 5.3.13: Peter Tosh - Equal Rights, 1977.

Slika 5.3.14: Bob Marley & The Wailers - Soul Rebels, 1970.

5.4 Soundtrack albumi

Soundtrack albumi su albumi glazbe prikazane na ekranu ili u kazalištu. To može biti glazba napisana za potrebe filma, serije, ili drame, te već postojeća glazba sklopljena u kompilaciju. Najpopularnija su izdanja glazbe iz mjuzikala i filmova o povijesnim glazbenicima, te izdanja pozadinske glazbe popularnih skladatelja, poput Hansa Zimmera i Ennia Morriconea.[17] Ističu se i albumi koji su pratili filmove s ikoničnom glazbom, pogotovo onom čija je svrha karakterizacija mjesta i vremena radnje. Ipak, takva su izdanja sekundarna u odnosu na film ili dramu iz koje proizlaze. Njihove naslovnice većinski sadrže motive iz djela kojeg predstavljaju, bili to filmski kadrovi, slike glumaca ili elementi s plakata (slike 5.4.1 i 5.4.2). U jednom se slučaju dogodilo suprotno: nakon što je dizajner Saul Bass dizajnirao naslovnicu *soundtrack* albuma filma *The Man with the Golden Arm*, redatelj se toliko svidjela da je motiv ruke odlučio uključiti u uvodnu špicu (slika 5.4.3).[11]

Slika 5.4.1: Marlon Brando, Jean Simmons - Samuel Goldwyn's *Guys And Dolls*, 1956.

Slika 5.4.2: Various - *Top Gun (Original Motion Picture Soundtrack)*, 1986.

Slika 5.4.3: Elmer Bernstein And Orchestra - *The Man With The Golden Arm*, 1956.

5.4 Glazba namijenjena djeci

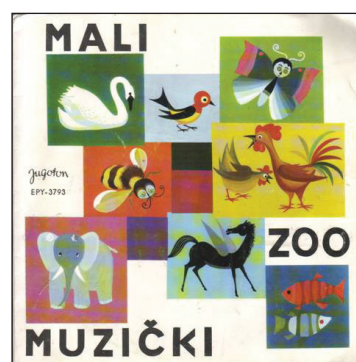
Dječja glazba je glazba čija je ciljana publika školskog i predškolskog uzrasta, a ponekad su djeca i izvođači. Može se preklapati sa *soundtrack* albumima, u slučaju dječjih emisija i filmova (slika 5.5.1). Ona uključuje brojalice, uspavanke, folklorne pjesme, te pjesme edukativnog sadržaja. *Coveri* takvih albuma mogu imati ozbiljniju umjetničku vrijednost, ali, kao i glazba koji predstavljaju, primarno su namijenjeni djeci. Oni podsjećaju na slikovnice: sadrže šarene boje, stilizirane likove, rasplesanu djecu i životinje, fantastične prizore, te humoristične situacije (slike 5.5.2 i 5.5.3).

Slika 5.5.1: Ernie & Bert And The Muppets Of Sesame Street - Havin' Fun With Ernie & Bert And The Muppets Of Sesame Street, 1972.

Slika 5.5.2: Otroški Pevski Zbor Pionirskega Doma V Ljubljani - Otroške Partizanske Pesmi, 1964.

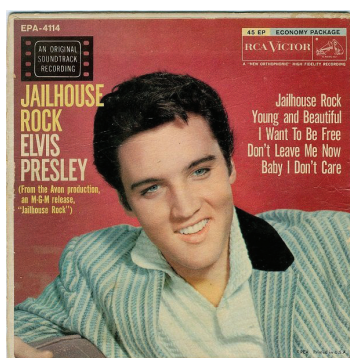

Slika 5.5.3: Various - Mali Muzički Zoo, 1975.

5.5 Rock

Rock, izvorno *rock 'n' roll*, iznimno je širok žanr glazbe koji je definirao 20. stoljeće. Početke ima u ranim '50-ima, s uzorima u blues glazbi. Karakterizira ga prisutnost električne gitare, bas-gitare i bubnjeva, a tipični izvođači nisu pojedinci, već bendovi. Zbog velike raznolikosti teško je definirati univerzalne značajke; instrumentacija varira od narodne do orkestralne, skladbe traju između dvije minute i sat vremena, a izvori inspiracije sežu od afričkih tradicionalnih ritmova do azijskih spiritualnih tekstova. Iako se danas smatra konzervativnom glazbom, dugo je vremena proveo kao kontra-kultura. U nekim je periodima bio glavni inovator u općoj glazbenoj kulturi, a tako i u polju naslovnica albuma. [18]

Rock je dobar dio svog postojanja bio *de facto* pop glazba; dominirao je radio valovima, plesnim klubovima i popularnom kulturom. Figure poput npr. *Elvisa* smatrali su se rock izvođačima, no njihov je imidž bio sličniji pjevačima šlagera nego kontroverznim buntovnicima kasnijih razdoblja. Kao takve su ih predstavljale pop-portretne naslovnice (slika 5.6.1), no, kako su rock izvođači često grupe od nekoliko glazbenika, na fotografijama su prikazivani cijeli bendovi s instrumentima (slika 5.6.2). Tim je fotografijama cilj prikazati subjekte na šarmantan način; glazbenici su slikani u šaljivim pozama, u svirci, ili u jednostavnoj pozi sa smješkom na licu. Te su kompozicije uravnotežene i ne iskaču iz mase sličnih radova. Veliku ulogu igra i moda, što će se nastaviti kroz cijelu povijest *covera*. Sredinom '60-ih došlo je do dekonstrukcije tog formata: grupe poput *Beatlesa* počele su izdavati sve stiliziranije portrete, napravljene po njihovim željama, a ne po željama izdavača (slika 5.6.3). Taj je stil kulminirao već spomenutim albumom *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band* (slika 2.8), koji je drugim glazbenicima poručio da je na *cover* albuma moguće staviti doista bilo što. Nastajalo je sve više avangardnih naslovnica namijenjenih široj publici, izvedenih fotografski ili ilustrativno. Ipak, grupna slika benda ustalila se kao jedan od klasičnih izbora vizuala za naslovnice, te je tokom godina mnogo puta reinterpetirana (slike 5.6.4, 5.6.5 i 5.6.6). Osim različitih poza, odijela, kadrova i rekvizita, razlikuju se i po tehnici izvedbe, te po povremenim distorzijama i stilizacijama figura glazbenika.

Slika 5.6.1: Elvis Presley - Jailhouse Rock, 1957.

Slika 5.6.2: The Crickets - The "Chirping" Crickets, 1957.

Slika 5.6.3: The Beatles - Rubber Soul, 1965.

Slika 5.6.4: Queen - Queen II, 1974.

Slika 5.6.5: Oasis - Definitely Maybe, 1994.

Slika 5.6.6: Talking Heads - Remain In Light, 1980.

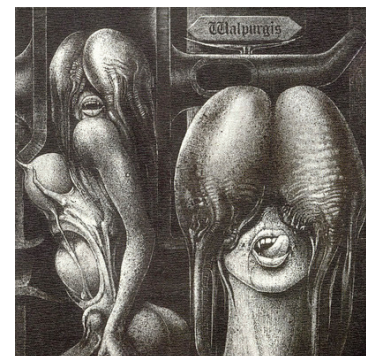
Ikakva kontroverznost isprva je bila nenamjerna, te aktivno izbjegavana. Ipak, vrijeme i erozija društvenih normi otvorili su vrata oglašavanju pomoću negativnog publiciteta. Izvođači su na naslovnice počeli uključivati besramno provokativan sadržaj, koji je sezao od golotinje, do naslija, do religijskih ikona. Motivi sežu od zabranjene fotografije *Beatlesa* okruženih mesom i udovima dječjih lutaka (slika 5.6.7), do jednostavne promiskuitetne ženske figure na albumu grupe *The Cars* (slika 5.6.8), te do grotesknih radova poznatih umjetnika poput H. R. Gigera (slika 5.6.9). Ta je tradicija živa i danas, no rijetko stvara istu količinu uvrede.

Slika 5.6.7: The Beatles - Yesterday And Today, 1966.

Slika 5.6.8: The Cars - Candy-O, 1979.

Slika 5.6.9: The Shiver - Walpurgis, 1969.

'60-e su na naslovnice albuma donijele mnoštvo bizarnih kompozicija i motiva; od limenka duhana do eklektičnih himeričnih figura. U tom su periodu definirane i značajke vizuala psihodeličnog rocka: šarene, crveno-zelene napučene kompozicije pune mističnih istočnjačkih motiva, apstraktnih organskih formi inspiriranih psihoaktivnim supstancama, opskurnih simbola, te ručno crtane krivudave tipografije (slike 5.6.10, 5.6.11 i 5.6.12). Richard Evans piše: "...standardni portreti

ranih šezdesetih prešli su u grandiozno samozadovoljavanje, kulminirajući s ponekad zaprepašujućom 'anything-goes' pompoznošću." Iz takve atmosfere kraja '60-ih nastao je dizajnerski studio *Hipgnosis*, poznat po možda najikoničnijem coveru svih vremena, onom albuma *The Dark Side Of The Moon* (slika 2.11). Osnovali su ga Aubrey Powell i Storm Thorgerson, studenti filma potaknuti od strane prijatelja iz benda *Pink Floyd*. *Hipgnosis* su znani po naizgled banalnim fotografijama sa simboličkim značenjem, a ponekad i potpuno lišenih značenja (slika 5.6.13). Znani su, također, po nelogično velikom trudu uloženom da se izbjegne fotomontaža. Na njihovim su radovima gorući kaskaderi (slika 5.6.14), posebno naručene 5-metarske metalne skulpture, polje ispunjeno stotinama kreveta, te kolona od preko 100 crvenih lopti postavljenih na dine sahare (slika 5.6.15). Tipografija je na tim naslovnica minimalna, a ponekad je ni nema.

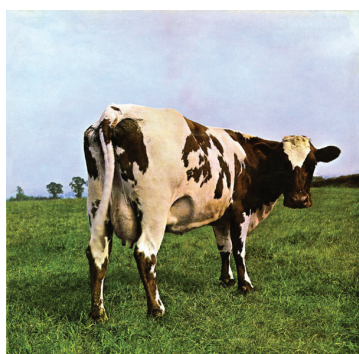
Slika 5.6.10: Small Faces - Ogdens' Nut Gone Flake, 1968.

Slika 5.6.11: Captain Beefheart & His Magic Band - Trout Mask Replica, 1969.

Slika 5.6.12: Cream - Disraeli Gears, 1967.

Slika 5.6.13: Pink Floyd - Atom Heart Mother, 1970.

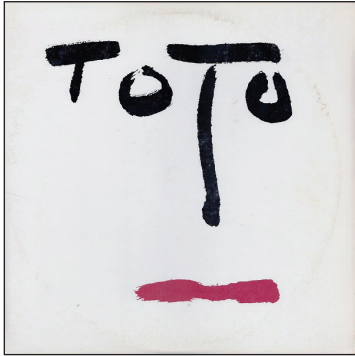

Slika 5.6.14: Pink Floyd - Wish You Were Here, 1975.

Slika 5.6.15: The Nice - Elegy, 1971.

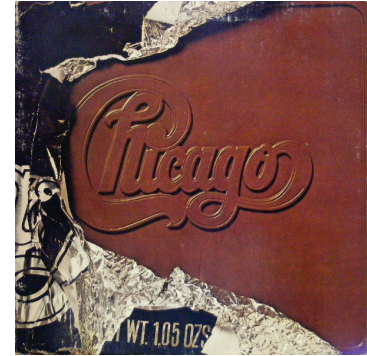
Iako su među rjeđima, postoje i klasični rock albumi čiji su vizuali sastavljeni isključivo od tipografije (slika 5.6.16). Jedan od začetnika tog trenda je bend *Chicago* (slike 5.6.17 i 5.6.18).

Slika 5.6.16: Toto - Turn Back, 1981.

Slika 5.6.17: Chicago - Chicago, 1970.

Slika 5.6.18: Chicago - Chicago X, 1976.

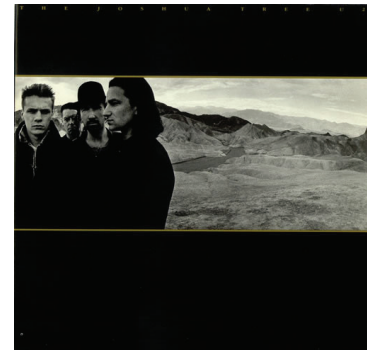
Na 12-inčnim naslovnica, znatno većim od današnjih CD-a i digitalnih ikona, čest je prizor bio okvir; ilustracija ili fotografija ponekad je bila sadržana unutar jednoboje pozadine, tvoreći kompoziciju sličniju naslovnici članka nego albuma. Takav pristup odvaja slike od tipografije i daje im zasebne uloge, bez velike međusobne interakcije (slike 5.6.19, 5.6.20 i 5.6.21). Na sličan su način prikazivane i ilustracije s ulogom sličnom grbu ili zaštitnom znaku: one nemaju okvir, već su relativno malog formata unutar šire monokromatske pozadine (slike 5.6.22, 5.6.23 i 5.6.24).

Slika 5.6.19: Šarlo Akrobata & Idoli & Električni Orgazam - Paket Aranžman, 1981.

Slika 5.6.20: Dire Straits - Brothers In Arms, 1985.

Slika 5.6.21: U2 - The Joshua Tree, 1987.

Slika 5.6.22: Toto - Toto IV, 1982.

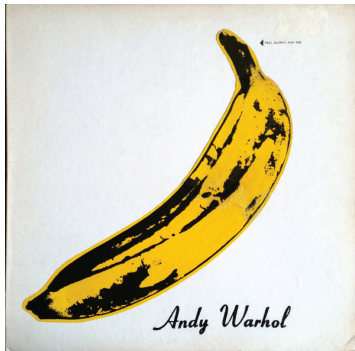

Slika 5.6.23: Van Halen - Van Halen II, 1979.

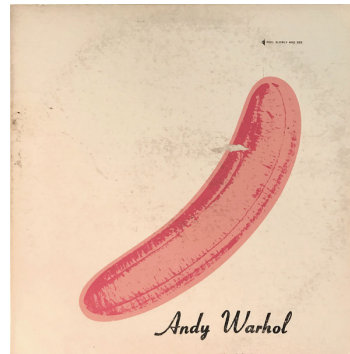

Slika 5.6.24: Queen - A Night At The Opera, 1975.

Pojedinim dizajnerima poput poznatog Andya Warhola dvodimenzionalna slika nije bila dovoljna. Iz tog su mentaliteta nastali noviteti poput Warholovog dizajna za album tada nepoznate grupe *Velvet Underground*. Njegov se *cover* sastojao od naljepnice oblika banane koja se je njenim odljepljivanjem mogla “oguliti” i otkriti formu ispod (slika 5.6.25). Ovo nije jedini takav primjer; već spomenuti album *Sticky Fingers* (slika 2.10) sadrži stvaran patentni zatvarač, a album *Catch A Fire* otvara se u obliku Zippo upaljača, pomoću šarke na kartonu (slika 5.6.26). Album *Physical Graffiti* prikazuje njujoršku zgradu s izrezanim prozorima (slika 5.6.27). Kroz proreze vanjskog omota, odabirom unutarnjeg, moguće je vidjeti ili naziv albuma ili kolekciju odabranih fotografija članova benda i pop-kulturnih ikona. Neki su dizajneri došli na domišljatu ideju da pakiranje albuma preruše u piratsku kopiju. Jedan od njih je već spomenuti album Kanye Westa (slika 2.17), no prvi *cover* tog tipa bio je album *Live At Leeds* grupe *The Who* (slika 5.6.28). Osim ploče, loše otisnuta smeđa kuverta je sadržavala i razne kopije dokumenata i pisama s početka karijere benda. Takav sadržaj nije bio neuobičajen; *Beatlesi* su uz *Sgt. Pepper's* album priložili i papirne rekvizite poput epoleta i umjetnih brkova. *New Order* su, pak, naziv albuma umjesto tekstom ispisali bojama, minimalističkim kodom koji se mogao dešifrirati uporabom vizuala na poleđini albuma (slika 5.6.29).

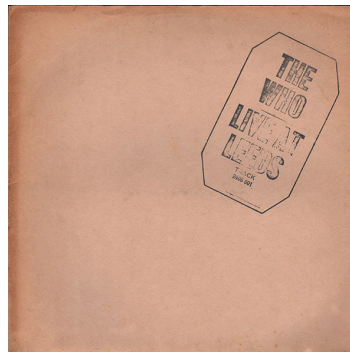
Slika 5.6.25: The Velvet Underground & Nico - The Velvet Underground & Nico, 1967.

Slika 5.6.26: The Wailers - Catch A Fire, 1973.

Slika 5.6.27: Led Zeppelin - Physical Graffiti, 1975.

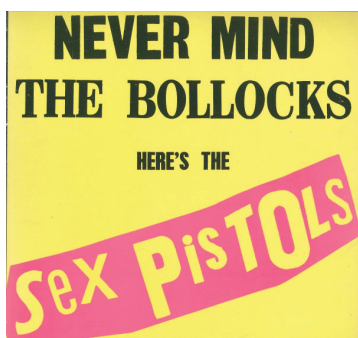

Slika 5.6.28: The Who - Live At Leeds, 1970.

Slika 5.6.29: New Order - Power, Corruption & Lies, 1983.

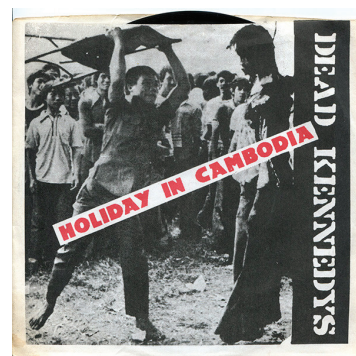
U podžanru punka javlja se tzv. “*anti-dizajn*”, čiji je najpoznatiji predstavnik album *Never Mind The Bollocks Here's The Sex Pistols* britanske grupe *Sex Pistols* (slika 5.6.30). Njegova je naslovnica tiskana u ukupno tri boje, a sadrži isključivo tekst i prostoručno izrezan okvir. Ime grupe sastavljeno je od tipografije izrezane iz novina, različitih pisama, rezova i veličina. Dizajner covera Jamie Reid svoju je estetiku nazvao “*blackmail punk*”.[11] Moguće je povući paralele s punk modom i samim punk zvukom, koji odaju slične dojmove buntovništva i amaterizma. Iako je većina punk albuma toga vremena na naslovnici sadržavala fotografiju benda, takav će geriliski, trošni i nezgrapni stil postati značajka žanra. Tipična se formula sastoji od crno-bijele slike visokog kontrasta, te jake tipografije upečatljive boje, koja izgleda više kao laička rukotvorina nego kao djelo profesionalnog tipografa (slike 5.6.31 i 5.6.32).

Slika 5.6.30: Sex Pistols - Never Mind The Bollocks Here's The Sex Pistols, 1977.

Slika 5.6.31: The Clash - The Clash, 1977.

Slika 5.6.32: Dead Kennedys - Holiday In Cambodia / Police Truck, 1980.

Utjecajem *post-punk* avangarde i elektroničke produkcije granica između pop i rock glazbe postala je mutnija. Takvo je okruženje stvorilo bendove poput *New Ordera* i *Depeche Modea*. Njihove naslovnice odišu minimalizmom i simbolikom; u kompoziciji imaju jasan fokus, najčešće motiv na monokromatskoj pozadini (slike 5.6.33 i 5.6.34). U slučaju da se na njima nalazi fotografija, ona je ili manipulirana do neprepoznatljivosti, ili sami motivi na njoj daju osjećaj nesigurnosti koji podsjeća na dizajne *Hipgnosisa*. Ponekad se, pak, potpuno oslanjaju na tipografiju, po uzoru na švicarski modernistički dizajn (slika 5.6.35). Dizajner Peter Saville zaslužan je, između ostalih, za najpoznatije naslovnice *New Ordera* i *Joy Divisiona* (slike 2.12, 5.6.33 i 5.6.35).

Slika 5.6.33: New Order - Technique, 1989.

Slika 5.6.34: Depeche Mode - Violator, 1990.

Slika 5.6.35: Section 25 - Always Now, 1981

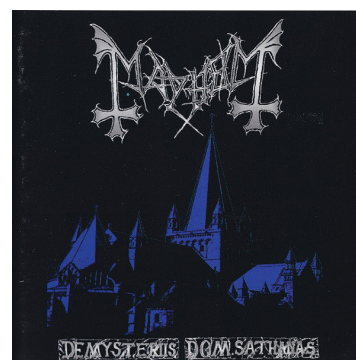
Naslovnice metal i *hard rock* albuma najpoznatije su po odličnoj tipografiji svojih logotipa. Ona je najčešće gotička i uglata, a tekst je ponekad i trodimenzionalan, nerijetko s metalnim sjajem (slika 5.6.36). Prate ju tamni i kontrastni vizuali, često bijeli na crnoj pozadini (slika 5.6.37). Izborom pisma donekle je moguće odrediti podžanr u koji album spada; glamurozni *hair metal* bendovi često imaju raskošnu, kromiranu i sjajnu tipografiju, dok je ona kod *underground* grupa minimalnija i manje oblika logotipa. Ekstremnije vrste metala nastale '90-ih, poput *death* i *black* metala imaju specifičan stil simetrične, organske, te praktički nečitke tipografije pune suvišnih linija (slika 5.6.38).^[19] S druge strane, logotip benda, iako raskošan, nije uvijek glavni element kompozicije. Dapače, u svijetu metala ilustracije su jednako ikonične kao i logotipi. One sadrže mnoštvo fantastičnih prikaze demona, anđela, zmajeva, mišićavih junaka i atraktivnih dama, inspiriranih *fantasy* literaturom, svjetskom mitologijom, te tekstovima sa samih albuma. Kompozicije su kompleksne i dinamične; sadrže scene epskih borbi i beskrajnih krajolika (slika 5.6.39). Prikazi su najčešće realistični, po uzoru na umjetnike poput Franka Frazette (slika 5.6.40). S druge strane, u ekstremnijim podžanrovima metala opsceno je svakodnevica. Te naslovnice sadrže mnogo odbojnije motive; scene nasilja pune krvi i raspadnutih trupala, dodatno kontroverzne zbog čestih prikaza religijske ikonografije (slika 5.6.41). Iako su poprilično neugodni, takvi vizuali vjerno predočuju sadržaj glazbe koju predstavljaju. Glazbenici na granici metala i rocka, poput *AC/DC-a* i popularnih *glam metal* bendova poput *Kissa*, imaju naslovnice koje se više podudaraju s ostatkom rocka, izuzev prisutnosti već opisanih logotipa.

Slika 5.6.36: Metallica - Ride The Lightning, 1984.

Slika 5.6.37: Motörhead - Motörhead, 1977.

Slika 5.6.38: Mayhem - De Mysteriis Dom Sathanas, 1994.

Slika 5.6.39: Dio - Holy Diver, 1983.

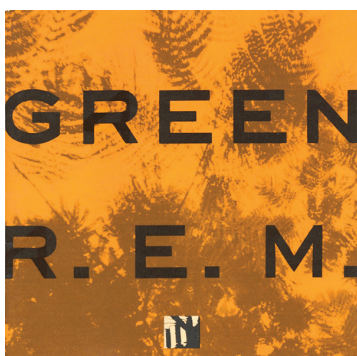

Slika 5.6.40: Manowar - Kings Of Metal, 1988.

Slika 5.6.41: Cradle Of Filth - Thornography, 2006.

Naslovnice *indie* i alternativnog rocka poprilično su raznovrsne, no imaju zajedničku crtu postmodernizma i dekonstrukcije postojećih trendova. Sežu od monokromatske tipografije i minimalne dizajnerske ilustracije do alegorične modifikacije postojećih ilustracija ili stvaranja novih (slike 5.6.42, 5.6.43 i 5.6.44). Vizuali daju željeni dojam melankolije i osjećajnosti, uz jednaku dozu ozbiljnosti i razigranosti.

Slika 5.6.42: R.E.M. - Green, 1988.

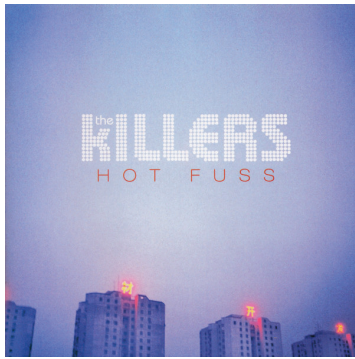

Slika 5.6.43: Modest Mouse - Good News For People Who Love Bad News, 2004.

Slika 5.6.44: Neutral Milk Hotel - In The Aeroplane Over The Sea, 1998.

Rock glazba danas ne uživa popularnost koju je nekad imala, no njen je utjecaj veoma primjetan. Stari se trendovi još drže; bendovi razvijaju logotipe (slika 5.6.45), dizajneri stvaraju apstraktne geometrijske kompozicije (slika 5.6.46), a fotografi slikaju ikonične kadrove s nastupa (slika 5.6.47). Ipak, inovacije najčešće dolaze iz drugih žanrova.

Slika 5.6.45: The Killers - Hot Fuss, 2004.

Slika 5.6.46: Tame Impala - Currents, 2015.

Slika 5.6.47: LCD Soundsystem - This Is Happening, 2010.

5.7 Pop

Pop glazba je relativno širok i mutno definiran žanr. Nastala je '50-ih, razvojem mogućnosti glazbene reprodukcije, a stvorili su ju, uz pomoć producenata, pjevači nekontroverznih šlagera i ljubavnih pjesama. Usprkos etimologiji, ne definira ju samo popularnost; ona ima distinktan zvuk, kulturu i sljedbeništvo. Iako se tokom godina drastično mijenjala, zadržala je neke značajke. U pravilu ju karakterizira plesni ritam, repetitivnost, pamtljivost teksta, te *catchy* karakter. Instrumentacija varira, no naglasak je u pravilu na ljudskom glasu. Pop naslovnice u velikoj većini slučajeva sadrže sliku izvođača, a na dizajneru je da takav vizual učini zanimljivim, te mu, ako je to moguće, pripoji dublje značenje. Neki pop glazbenici ne stvaraju glazbu privlačnu široj publici, no, zbog karakterističnih elemenata poput elektroničke produkcije, plesnih ritmova i moćnih ženskih vokala izjašnjavaju se kao dio pop žanra. Njihove su naslovnice češće avangardne.[20]

Najosnovniji i najpopularniji motiv na naslovnicama pop albuma je portret glazbenika. U ranim danim fotografije, kada je većina izdanja na naslovnici imala ilustracije, albumi poznatih ličnosti poput Franka Sinatre su bez iznimke sadržavali fotografiju izvođača. One su isprva bile dijelovi veće kompozicije, često u obliku ručno obojanog kolaža (slika 5.7.1), no razvojem kolor-fotografije te su kompozicije postale više generičke. U to su vrijeme izdavači imali značajnu ulogu

u stvaranju imidža glazbenika; oblačili su ih u popularnu odjeću, slagali im moderne frizure, te su ih u tom izdanju fotografirali ispred monokromatske studijske pozadine. Njihova je ličnost bila naizgled savršena, čemu je pridonio i razvoj mogućnosti fotomanipulacije: uređivanja boja, prekrivanja bora, itd (slika 5.7.2). U nekim su slučajevima diskografske kuće, u svrhu zarade, izvođače čak maknule sa vlastite naslovnice, kao što je slučaj kod crnačke pop skupine *The Chantels*, čiji je album *We Are The Chantels* (slika 5.7.3), nakon što je stekao širu popularnost, ponovo izdan sa slikom bijelih tinejdžera pokraj džuboksa (slika 5.7.4). Osim modom, ženski izvođači atraktivnost povećavaju i seksepilom. Kroz povijest pop glazbe glazbenice su na albumima prikazivane u raznim izdanjima; od širokih haljina (slika 5.7.3), do donjeg rublja, te djelomične ili potpune golotinje (slike 5.7.5 i 5.7.6). Takvi su *coveri* nerijetko stvarali kontroverzu u svoje vrijeme, no danas su oskudno obučene pop-ličnosti relativno česta pojava. U kasnijim je razdobljima sve vidljiviji utjecaj modne fotografije, te popularizacija blic rasvjete.

Slika 5.7.1: Frank Sinatra - Christmas Songs By Sinatra, 1948.

Slika 5.7.2: Rick Nelson - Album Seven By Rick, 1962

Slika 5.7.3: The Chantels - We Are The Chantels, 1958

Slika 5.7.4: The Chantels - We Are The Chantels, 1959.

Slika 5.7.5: Barbra Streisand - Streisand Superman, 1977.

Slika 5.7.6: Miley Cyrus - Wrecking Ball, 2013.

Sredinom '70-ih pop glazba je preuzela neke aspekte funka, te je nastao tzv. disco. Karakteriziraju ga brži tempo, asimetrični četverodobni ritmovi prožeti činelama, prominentnost bas-gitare, te čista, nemodulirana ritam-gitara. Disco albumi odlikuju se odvažnom, često trodimenzionalnom tipografijom, te neonskim bojama i ulaštenim teksturama (slika 5.7.7). Glazbenici su okupani u zasljepljujuću rasvjetu, često obasjani odostraga kako bi se stvorila svjetlosna silueta (slika 5.7.8). Dizajneri se ponekad, u prikazu raskošnih i svjetlucavih diskoteka, približavaju opasno blizu kiču. *Coveri* također prikazuju tadašnju popularnu modu. U ovom se periodu i muški izvođači počinju razgolićavati (slika 5.7.9).

Slika 5.7.7: The Isley Brothers - Harvest For The World, 1976.

Slika 5.7.8: Bee Gees - Tragedy, 1979.

Slika 5.7.9: Boney M. - Love For Sale, 1977.

Nakon tzv. smrti disco glazbe pop je skrenuo u nove smjerove, sve više širivši definiciju. Određeni su pravci počeli nalaziti uzore u rock, elektroničkoj, ili hip-hop glazbi. Miješanjem *mainstream* kulture s raznim supkulturama on je postalo pastiš, kolaž raznih utjecaja sažetih u klasičnu formulu pamtljivih refrena i *dance* ritmova. To su npr. *boy bandovi*, umjetno proizvedeni tinejdžerski idoli, te pjevači prepoznatljivog glasa s formulaičnom instrumentalnom pratnjom. Takvu generičku glazbu krasi već viđene studijski snimljene portretne kompozicije bez velikog značaja, usporedive s mračnim dobima turbo folk dizajna (slika 5.7.10). Ipak, danas sve više glazbenika stvara autorsku, inovativnu, te neosporivo originalnu pop glazbu. Njihovi su korijeni nerijetko u nekom drugom žanru, kojeg distilacijom uspijevaju predstaviti široj publici. Njih karakteriziraju kompliciraniji tekstovi, neočekivane instrumentacije, te konceptualni *coveri* raznih motiva i stilova. Neki glazbenici, npr. *Robyn* i *Björk*, od uobičajenih sastavnica pop glazbe sklapaju

eklektične i avangardne skladbe. Njihove naslovnice albuma daju sličan dojam: isprva klasično portretan, no zapravo vrlo neuobičajen (slika 5.7.11). Drugi, pak, uspijevaju stvoriti relativno formulaičnu glazbu visoke kvalitete, bez odlaska u dublje umjetničke vode. Njihove su naslovnice također poprilično formulaične, no njihov je dizajn visoke estetske kvalitete; iako slijedi portretnu formulu, uspijeva ju interpretirati na domišljat način (slika 5.7.12). Kao iznimke, javljaju se minimalistička ilustrativna i tipografska rješenja, no ona skoro nikad ne donose inovacije, već prate trendove koje su postavili drugi žanrovi.

Slika 5.7.10: Backstreet Boys
- Millennium, 1999.

Slika 5.7.11: Björk - Post,
1995

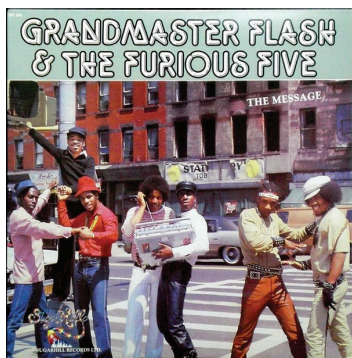
Slika 5.7.12: Charli XCX -
Pop 2, 2017.

5.8 Hip-hop

Hip-hop je izvorno crnački žanr nastao u New Yorku krajem '70-ih. Odlikuju ga repetitivni instrumentali upareni s recitiranim politički nastrojenim tekstovima punih psovki, slenga i uličnih anegdota. Vokalisti se zovu reperi, a glazbenici su producenti koji instrumentale (ili *beatove*) stvaraju elektronički i putem *samplanja*, tj. izrezivanjem elemenata postojeće glazbe. Često je optuživan za glamurizaciju kriminala, materijalizma, seksizma i nasilja, te kritiziran zbog uporabe vulgarnog leksikona. Iako su te optužbe često legitimne, dobar dio hip-hopa odstupa od tog stereotipa. Danas je prihvaćen kao legitimna vrsta umjetnosti; prepoznat je i nagrađivan od strane raznih glazbenih ustanova. U mnogim državama ima status najpopularnijeg žanra.**[21]**

Rani *coveri* hip-hopa uglavnom su se sastojali od jednostavne fotografije članova sastava na ulici, s naglaskom na modu (slika 5.8.1); članovi sastava često su bili isto obučeni (slika 5.8.2). Neki od njih podsjećaju na crno-bijelu *jazz* fotografiju

Blue Notea. Drugi su, pak, organizirali studijska fotografiranja u kojima su glazbenici oblačeni u pilote, profesore, generale i careve (slika 5.8.3). Krajem '80-ih naslovnice su postale opasnije: reperi su prikazivani s oružjem, mrkim izrazom lica, te u scenama koje nagašavaju njihovu povezanost s uličnim kriminalom (slike 5.8.4, 5.8.5 i 5.8.6).

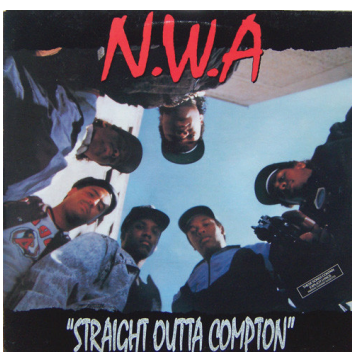
Slika 5.8.1: Grandmaster Flash & The Furious Five - The Message, 1982.

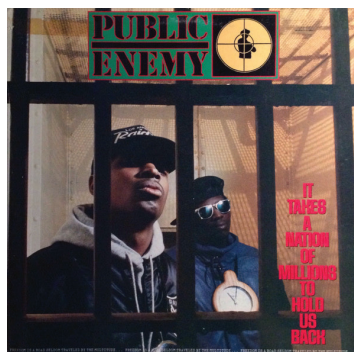
Slika 5.8.2: Run DMC - Raising Hell, 1986.

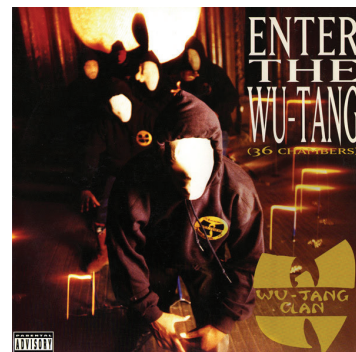
Slika 5.8.3: Big Daddy Kane - Long Live The Kane, 1988.

Slika 5.8.4: N.W.A - Straight Outta Compton, 1988.

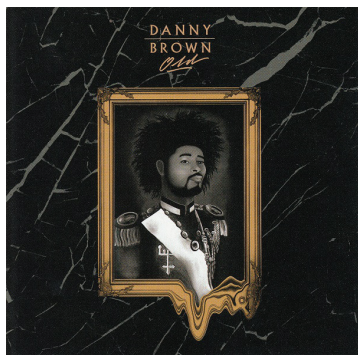
Slika 5.8.5: Public Enemy - It Takes A Nation Of Millions To Hold Us Back, 1988.

Slika 5.8.6: Wu-Tang Clan - Enter The Wu-Tang (36 Chambers), 1993.

Neke hip-hop naslovnice žele prenijeti dojam raskoši i bogatstva, koliko zbog taštine glazbenika, toliko i u svrhu vjernog opisa tekstova na albumu. *Coveri* tako sadrže barokne motive poput raskošnih okvira i gotičkih fontova (slika 5.8.7), u kontrastu s novopečenim, *rap* bogataškim kičem koji uključuje zlatne lance, novčanice, pištolje i dizajnersku odjeću (slika 5.8.8). Neki se reperi otvoreno razmahuju ilegalnim supstancama, a neki samo alkoholom; ili onim jeftinim, koji se često viđa na pločnicima geta (slika 5.8.9), ili onim skupim, koji se češće viđa u klubovima. Česta pojava na hip-hop *coverima* je i naljepnica *parental advisory*:

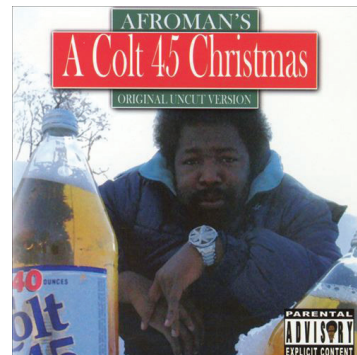
upozorenje roditeljima, maloljetnicima, te ljudima delikatnih senzibiliteta da njom označeni album sadrži eksplicitne i potencijalno uvredljive tekstove (slika 5.8.9). Iako je osmišljena da smanji prodaju albuma, imala je efekt povećanja njihove kontrakulturne reputacije.[22]

Slika 5.8.7: Danny Brown - Old, 2013.

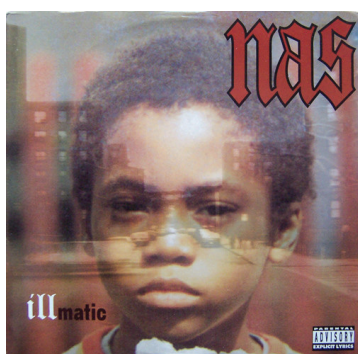

Slika 5.8.8: Eric B. & Rakim - Paid In Full, 1987.

Slika 5.8.9: Afroman - A Colt 45 Christmas, 2006.

Tipičan je motiv fotografija djeteta, u pravilu stara slika izvođača.[23] Cilj je jukstapozicijom stvoriti kontrast između dječje nevinosti i eksplicitnih tema kriminala i nasilja, kao metaforu za okolinu u kojoj su reperi odrasli. Ulica je i figurativno prisutna; dječake okružuju gradske panorame i razni dobno neprimjereni rekviziti. Naslovnica zapravo odražava tematike tekstova: djetinjstvo na ulici, smrt, zločin, te društvenu nepravdu (slike 5.8.10, 5.8.11 i 5.8.12).

Slika 5.8.10: Nas - Illmatic, 1994.

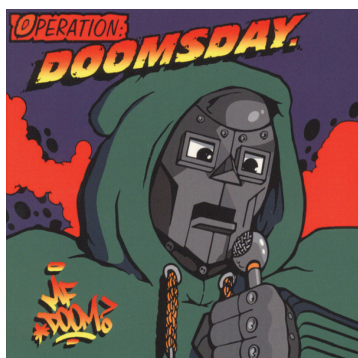
Slika 5.8.11: Lil Wayne - Tha Carter III, 2008.

Slika 5.8.12: Kendrick Lamar - good kid, m.A.A.d city, 2012.

Ilustracije u pravilu nisu jako česte, no u '90-ima su imale određenu popularnost. Najčešće su inspirirane ili stilom uličnih grafita, ili stripovima (slika 5.8.13). Rano 21. stoljeće donijelo je sa sobom razinu kiča usporedivu s turbo folk dizajnima.

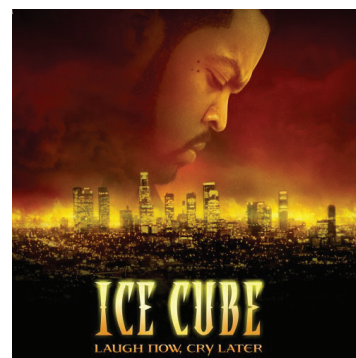
Odlikuju je pretjerana uporaba digitalnih alata, estetski neprivlačna tipografija, te velika količina motiva koji se u kompoziciji slabo ističu (slike 5.8.14 i 5.8.15).

Slika 5.8.13: MF Doom - Operation: Doomsday, 1999.

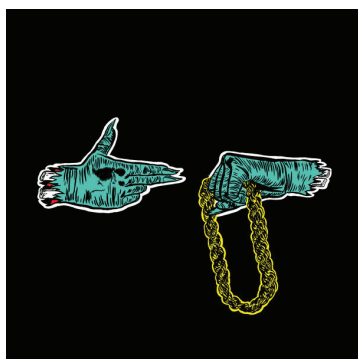

Slika 5.8.14: Nas - Stillmatic, 2001.

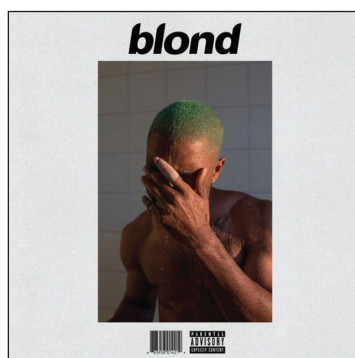

Slika 5.8.15: Ice Cube - Laugh Now, Cry Later, 2006.

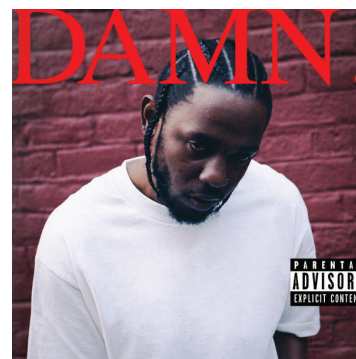
Današnje hip-hop naslovnice veći naglasak stavljaju na minimalizam. Teško je odrediti njihove univerzalne značajke, no u pravilu se radi o vrlo dizajnerskim radovima s malo elemenata, te s velikodušnom uporabom negativnog prostora. Tipografija je najčešće jednobojna, a često je uopće nema (slike 5.8.16, 5.8.17 i 5.8.18). Ekscentrični umjetnik Kanye West jedan je od većih hip-hop inovatora, kako u zvuku tako i u vizualima. U izradnji svojih naslovnica surađivao je s mnogim prominentnim umjetnicima, što je rezultiralo vrlo zanimljivim, te povremeno kontroverznim rješenjima. Ona su izvođena 3D modeliranjem (slika 5.8.19), uljem na platnu (slika 5.8.20), te naizgled amaterskom digitalnom manipulacijom (slika 5.8.21).

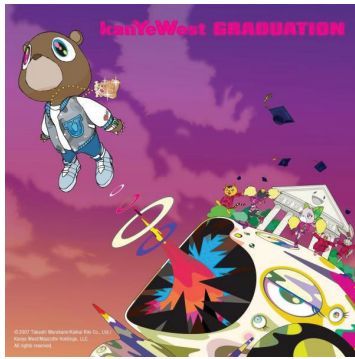
Slika 5.8.16: Run The Jewels - Run The Jewels, 2013.

Slika 5.8.17: Frank Ocean - Blond, 2016.

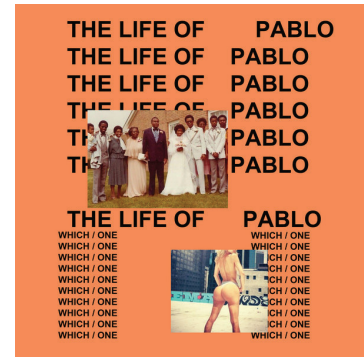
Slika 5.8.18: Kendrick Lamar - Damn, 2017.

Slika 5.8.19: Kanye West - Graduation, 2007.

Slika 5.8.20: Kanye West - My Beautiful Dark Twisted Fantasy, 2010.

Slika 5.8.21: Kanye West - The Life Of Pablo, 2016.

5.9 Elektronička glazba

Elektronička je glazba nastala u '70-ima, s grupama poput *Kraftwerka* koje su počeli eksperimentirati s ranim mogućnostima digitalne produkcije. Već su tad definirani elementi koji će postati značajke žanra: izrezuckani distorzni vokali, naglasak na instrumentalnu melodiju, repetitivnost, te kreativnost u stvaranju novih i neočekivanih zvukova. Is tog prvog eklektičnog, razvojnog stadija nastali su mnogi plesni hitovi koji su ju približili široj publici. Elektronička se glazba ubrzo preselila u klubove, preuzevši neke elemente iz disco glazbe. Prozvan *dance*, *house* i *techno* glazbom, ovaj se je pokret ubrzo proširio diljem svijeta i van svoje niše. Elektronički instrumenti poput sintesajzera i ritam-mašina ustalili su se u *mainstream* pop glazbi; većina današnjih producenata radi primarno s digitalnim alatima, pomoću kojih je moguće simulirati i zvuk akustičnih instrumenata. Elektronička glazba danas broji desetke distinktnih podžanrova, a njezin se utjecaj može čuti sve od rocka do hip-hopa.

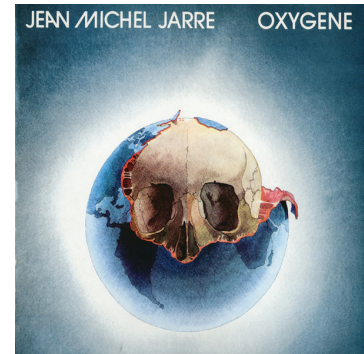
Naslovnice elektroničkih albuma od početaka su preuzele digitalnu i znanstvenofantastičnu tematiku prepoznatljivu u glazbi koju predstavljaju, uz blage futurističke svjetonazore.^[24] Glazbenici ili nisu prikazivani na *coverima* svojih albuma, ili su prikazivani na stiliziran način (slika 5.9.1). Kompozicije su pune simbolike; česti su motivi tehnologije, spoja stroja i čovjeka, te apstraktnih ili poluapstraktnih *sci-fi* elemenata (slike 5.9.2 i 5.9.3). Izbor boja je ili vrlo suzdržan, ili vrlo šaren. Tipografija je minimalna i modernistička, rijetko u centru. Izvedba vizuala seže od fotografske do ilustrativne. Primjetan je nedostatak klasične pop-portretne naslovnice.

Slika 5.9.1: Kraftwerk - Computerwelt, 1981.

Slika 5.9.2: Tangerine Dream - Electronic Meditation, 1970.

Slika 5.9.3: Jean Michel Jarre - Oxygène, 1976

Neki su *coveri*, pak, krenuli dublje u apstrakciju, koja je postizana apstraktnom fotografijom (slika 5.9.4) i ranom računalno generiranom grafikom, koja će kasnije postati stalan element žanra (slika 5.9.5 i 5.9.6). Ponegdje se javlja za žanr karakteristična dominacija jednog elementa.

Slika 5.9.4: Tangerine Dream - Rubycon, 1975.

Slika 5.9.5: Herbie Hancock - Future Shock, 1983.

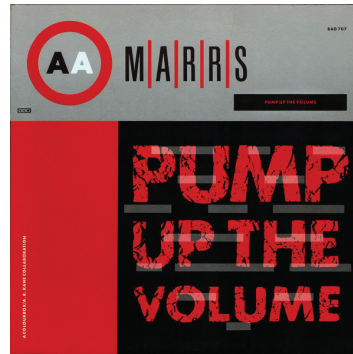

Slika 5.9.6: Kraftwerk - Electric Cafe, 1986.

U '80-ima je elektronička glazba krenula u nekoliko različitih smjerova, a tako i njeni vizuali. Popularizacijom *house* glazbe klupski su se miksevi počeli izdavati kao singlovi i kompilacije, većinom od strane manjih i nižebudžetnih diskografskih kuća s izraženim vizualnim identitetima. Takvi su albumi primarno tipografske i minimalističke prirode, bez prepoznatljivih ilustracija ili formalnih motiva. S druge strane, neki su neosporivo elektronički sastavi, poput *New Ordera*, jednom nogom stali u teritorij pop glazbe. Njihovi su *coveri* vidljivo visokobudžetniji, te ih karakterizira visoka konceptualnost, inovativnost i ikoničnost, uz dozu apstrakcije. Iako su minimalistički, djeluju promišljeno i razrađeno.

Slika 5.9.7: The KLF - What Time Is Love? (Pure Trance 1), 1988.

Slika 5.9.8: M|A|R|R|S - Pump Up The Volume, 1983.

Slika 5.9.9: New Order - Blue Monday, 1983.

'90-e su nastavile s minimalizmom. Širenje CD formata dovelo je sa sobom i smanjenje dimenzija naslovnice albuma. Umjesto kompleksnih vizuala prijašnjih desetljeća počeli su se javljati *coveri* s jednim prominentnim motivom, a uz njih i sve veća popularizacija logotipa izvođača. Fotografije su postale manje apstraktne, no više simbolične (slika 5.9.10). Nerijetke su se naslovnice sastojale u potpunosti od varijacije na temu postojećeg logotipa (slika 2.14, slika 5.9.11). Računalna se grafika nastavila razvijati, što je dovelo do novih načina digitalnog vizualnog izražavanja. Dizajneri su istraživali doseg tadašnje tehnologije, ponekad stvorivši šarena, apstraktna, te granično kičasta rješenja prožeta *sci-fi* tematikom (slika 5.9.12).

Slika 5.9.10: Prodigy - The Fat Of The Land, 1997.

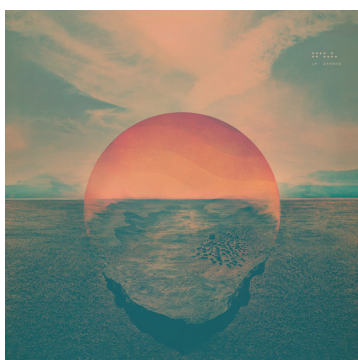
Slika 5.9.11: Aphex Twin - Selected Ambient Works 85-92, 1992.

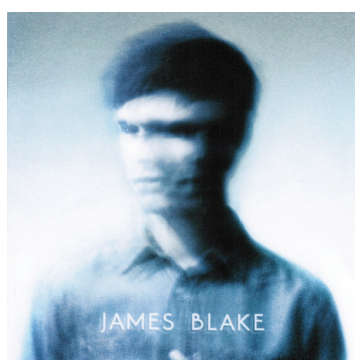
Slika 5.9.12: Astral Projection - Trust In Trance, 1996.

Minimalizam i logotipi prevladavaju još i danas, no, uz sve veće mogućnosti digitalnih alata, sve popularniji postaje *cover* izveden fotomanipulacijom. Neki su od njih u obliku kolaža gdje se dijelovi nekoliko fotografija međusobno spajaju,

manipuliraju, te uparaju s računalno generiranim motivima (slika 5.9.13). Realističnim se elementima dodaju vizualne distorzije koje im daju novo značenje i dojam; stvarni je svijet digitalno iskrivljen na način na koji je u glazbi iskrivljen npr. vokal (slika 5.9.14). Plasmanom elektroničkih DJ-eva na međunarodnu scenu došlo je i do pojave portretnih naslovnica, po uzoru na pop glazbu (slika 5.9.15). Tipografija je, kao i dosad, minimalna. Moderni logotipi uglavnom se sastoje od stiliziranog bezserfinfog verzalnog fonta, prigodnog za smještanje na festivalski plakat (slika 5.9.15).

Slika 5.9.13: Tycho - Dive, 2011.

Slika 5.9.14: James Blake - James Blake, 2011.

Slika 5.9.15: David Guetta - Listen, 2014.

5.10 Turbo folk

Turbo folk (pop-folk, narodnjaci, cajke) je žanr glazbe nastao u Srbiji u zadnjim danima Jugoslavije. Iako su pjevači narodnih balada poput Tome Zdravkovića postali aktualni još '70-ih godina, turbo folk se istaknuo kao sasvim zaseban pokret. Spojio je zvukove elektroničke scene '90-ih s narodnim melodijama i istočnjačkim ritmovima, te je s margina društva polako, ali sigurno, prešao u najprofitabilniji žanr Balkana. Odlikuje se kulturom noćnih klubova, alkohola, promiskuiteta i općenitog hedonizma, te kombinacijom moderne digitalne produkcije i narodnih instrumenata poput harmonike. Danas je žanr nešto širi nego u začetima; spojem s hip-hopom nastala je i kategorija tzv. "rap cajki" ili "trap cajki".^[25]

Kod ranih križanja narodne i pop glazbe, dizajn je isprva bio već poznatog pop-fotografskog portretnog oblika. Narodne i sevdah izvođače poput Miroslava Ilića i Hanke Paldum (slike 5.10.1 i 5.10.2) nije bilo moguće razaznati od šlager-pjevača poput Ivica Šerfezija (slika 5.10.3). Ipak, taj će jednostavan format s vremenom doseći nove razine kiča.

Slika 5.10.1: Miroslav Ilić -
Miroslav Ilić, 1975.

Slika 5.10.2: Hanka -
Sanjam, 1982.

Slika 5.10.3: Ivica Šerfezi -
Serenada Za Tebe, 1977.

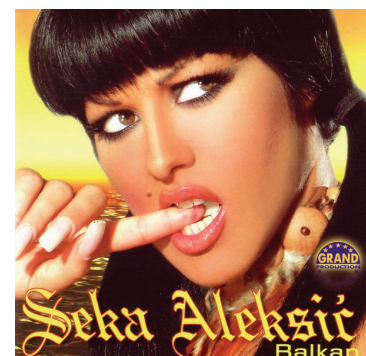
Bojan Krištofić, dizajner i autor izložbe “(Est)etika nacionalizma - dizajn za turbo-folk” komentira razvoj takve naslovnice: “Kako je glazba postala brža, žešća i ekstremnija, [...] tako su i fotografije na omotima ploča prestale biti decentne i simpatične, premda su u slučaju muških izvođača zadržale određenu dozu prostodušnosti ili naivnosti.”^[26] Pjevačice kao naslovne fotografije rjeđe koriste portret; aktualni su seksepilni prikazi cijelog tijela. Navodi se primjer Svetlane “Cece” Ražnatović, koja je prešla iz “bezazlenog curetka u de facto arhetipski simbol ženstvenosti” (slika 5.10.4). Krištofić krivnju za smanjenje kvalitete tipografije, koja se odabire “bez ikakvog reda i smisla”, pripisuje popularizaciji digitalnih alata. Oni sredinom ‘90-ih doista dobivaju glavnu ulogu; tekst se razvlači i sužava, pozadine se izrezuju kako bi ih nadomjestile čiste boje, oblici dobivaju gradijente, sjene i sjaj, a fotografijama se kontrast i boja manipuliraju do ekstremnih razmjera (slike 5.10.5 i 5.10.6). U tipografiji postoji averzija prema kurentnim slovima.

Slika 5.10.4: Ceca & Futa
Band - Ceca & Futa Band,
1994.

Slika 5.10.5: Šaban Šaulić -
Tebe Da Zaboravim, 1998.

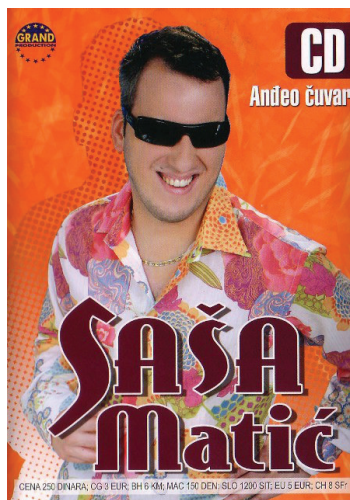

Slika 5.10.6: Seka Aleksić -
Balkan, 2003.

U nadolazećem se razdoblju takav cover dopunjuje ornamentikom, koju Krištofić zove “istrošenim derivatima postojećih stilova”. Ona povlači motive *tribal* tetovaža, taktilnih tekstura i organskih formi (slike 5.10.7, 5.10.8 i 5.10.9).

Slika 5.10.7: Dara Bubamara - Bez Milosti, 2005.

Slika 5.10.8: Saša Matić - Anđeo Čuvar, 2005.

Slika 5.10.9: Neda Ukraden - Oduži Mi Se Poljupcima, 2006.

Iako ovakav dizajn nije rijedak ni danas, novija visokobudžetna turbo folk i “trap-cajkaška” izdanja imaju vidljivo bolji dizajn naslovnice. Stil je poprilično minimalistički, te se još uvijek većinski oslanja na fotografiju; uzore ima više u *coverima* strane *mainstream* hip-hop i pop glazbe nego u već opisanim turbo folk albumima. Vizuali djeluju skupo i luksuzno, puni neonske rasvjete i sterilne bjeline (slike 5.10.10 i 5.10.11). Subjekti su u oštrom fokusu, uokvireni kontrastnim komplementarnim bojama; scenografija je često iz video spota (slika 5.10.12). Tipografija varira od bezserifnih i serifnih pisama do rukopisnih fontova.

Slika 5.10.10: Emina - Dalje, 2018.

Slika 5.10.11: Vuk Mob - Klub Ili Kafana, 2018.

Slika 5.10.12: Mc Stojan - La Miami, 2018.

6. IZRADA DIZAJNA

Uz pomoć zaključaka izvedenih u prošlom poglavlju napravljeno je šest autorskih naslovnica albuma. Ti su albumi fiktivni, a njihov je cilj vjerno predstaviti određeni žanr glazbe.

Slika 6.1

Prvi dizajn (slika 6.1) inspiriran je *coverima* ranih jazz albuma. Ilustracijom je nastojano postići dojam ritma i kaotičnosti, te natuknuti kako bi glazba tog albuma mogla zvučati. Upotrijebljen je za jazz karakteristični motiv glazbenog instrumenta, čije oblikovanje podsjeća na crtane filmove. Uz crnu i bijelu, korišteno je nekoliko jakih boja u kombinaciji sa stiliziranim formama i organskim, dinamičnim linijama. Tipografija je kombinacija *slab-serif* i rukopisnih pisama, a dio je naslova istaknut bojom, sukladno dizajnim '40-ih. Kompozicija je dijagonalna.

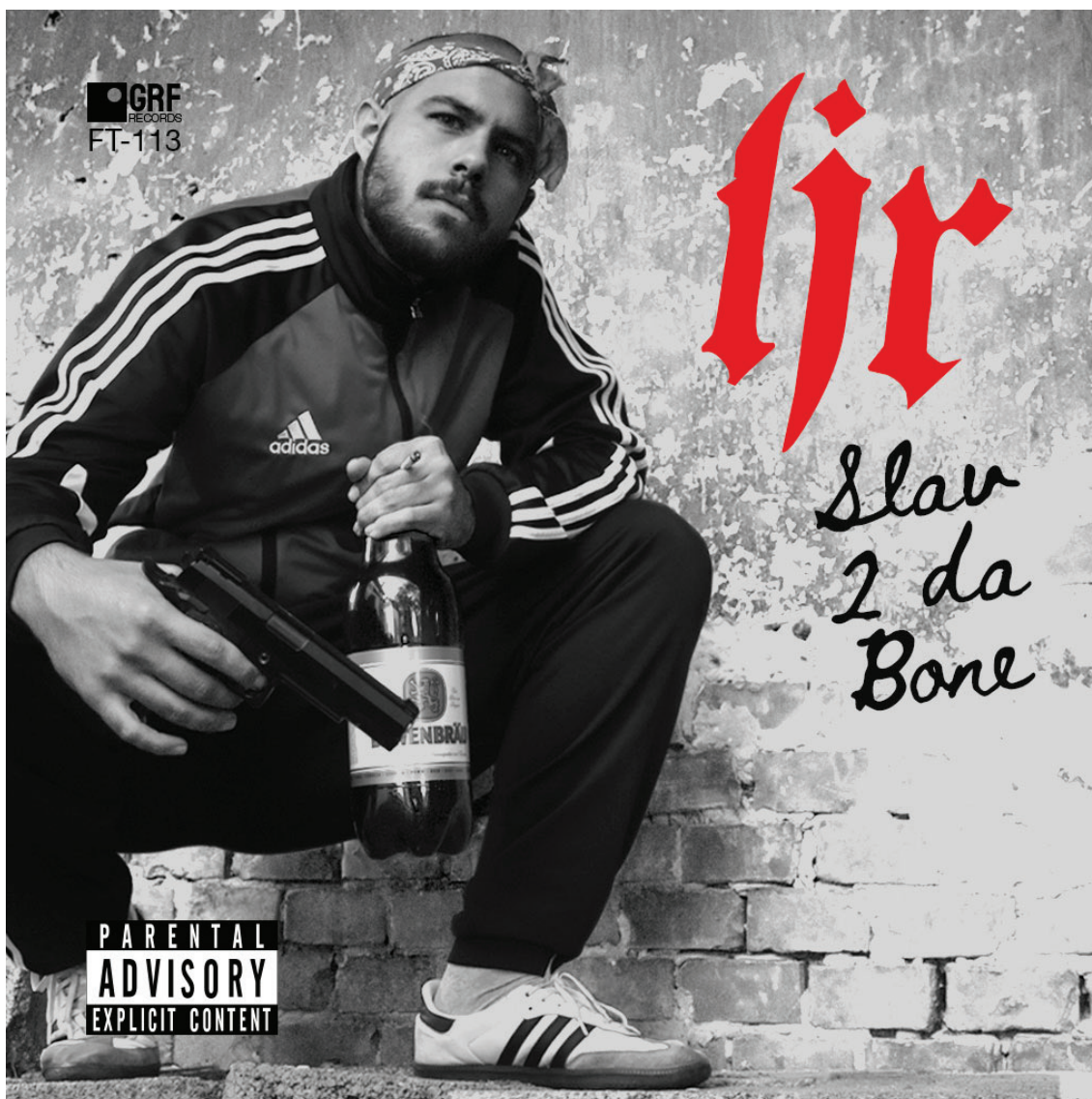
Slika 6.2

Ovaj je dizajn (slika 6.2) inspiriran, između ostalog, radovima britanske grupe *Hipgnosis*, specifično njihovom suradnjom s bendom *Pink Floyd*. Iako su u *Hipgnosisu* rijetko koristili fotomontažu, ovdje su korištene dvije fotografije: fotografija piramide i fotografija ulične svjetiljke. One su spojene u donekle apstraktnu kompoziciju, uz minimalnu post-produkciju. Žanr kojeg ova naslovnica predstavlja je psihodelični i progresivni rock. Tipografija se sastoji od gotički inspiriranog kaligrafskog fonta i poznatog modernističkog fonta *Futura*. Kompozicija ima fokus u centralnoj sferi, no ravnotežu narušavaju obruč i piramida koja prodire u njenu formu. Boje su komplementarne.

Slika 6.3

Treći dizajn (slika 6.3) predstavlja elektroničku glazbu. Ime izvođača prikazano je u obliku minimalističkog bezserifnog logotipa, u stilu tipičnom za taj žanr. Ilustracija je, također tipično za žanr, izvedena putem 3D modeliranja. Taj je model namjerno poligonalan, tj. sastavljen od ravnih ploha, što naglašava njegovu virtualnu prirodu. Takva računalno generirana grafika stvara paralele s računalno generiranom glazbom. Motiv brusilice albumu daje futurističke konotacije, a uz to asocira i na vrstu zvuka koji bi se mogao nalaziti na albumu. Jaka plava boja na crnoj pozadini daje dojam neonske rasvjete ili plesnog podija, što vizual povezuje s kulturom noćnih klubova. Za naslov albuma upotrijebljen je jedan od rezova već spomenute *Future*.

Slika 6.4

Ova naslovnica (slika 6.4) predstavlja *rap* i hip-hop glazbu. U centru je crno-bijela fotografija izvođača, prikazanog u prikladnoj modi i s rekvizitima koji ga približavaju uličnoj kulturi. Istu ulogu ima i pozadina; istrošeni cigleni zid daje dojam zapuštenosti i siromaštva, koji su u ovome žanru česti motivi. Ipak, markirana odjeća odiše hvalisavošću, na način konzistentan s hip-hop kulturom. Subjekt daje dojam uličnog kriminalca, a njegovo je ime prikazano u tipičnom gotičkom kaligrafskom fontu. Osim rukopisnog naziva albuma, javlja se i poznata naljepnica za upozorenje roditeljima.

Slika 6.5

U ovom je dizajnu (slika 6.5) žanr možda najočitiji. Kompletna kompozicija sadrži isključivo narodne motive: od pozadinskog pejzaža s vinogradom, do odjeće izvođača, te do harmonike, tipično narodnog instrumenta. Fotografiju, koja je fokus, omeđuje karakteristični zeleni okvir, a odabrani font podsjeća na *western* filmove, te, nešto manje, na karte za Belu. Vizual je inspiriran niskobudžetnim *coverima* albuma jugoslavenske narodne glazbe '70-ih i '80-ih.

Slika 6.6

Zadnji dizajn (slika 6.6) predstavlja žanr turbo folka. Iako je fotografija u centru, ona je znatno digitalno modulirana, te je okružena raznim vizualima koji bi se mogli nazvati kičem. Model je obučen u karakteristično oskudnu odjeću, fotografiran uz pomoć blica, te je daljnje uređivan u post-produkciji. Većina elemenata ima neku vrstu sjaja, gradijenta ili sjene, zbog čega cijela kompozicija odiše pretjeranom uporabom digitalnih alata. Jedini dašak boje dolazi od strane natpisa “samo hitovi”, čija je svrha isključivo reklamna. Ostatak se vizuala ne ističe kvalitetnim dizajnom, već šokantnošću i nekom vrstom tzv. *horror vacui*. U pozadini je sjajna metalna tekstura.

7. ZAKLJUČAK

Iako glazbu i likovnu umjetnost percipiramo potpuno različitim osjetilima, one su od svojih početaka isprepletene. Scenografija i moda oduvijek su igrale ulogu u stvaranju imidža glazbenika, a izumom gramofonske ploče ulogu je dobio i grafički dizajn. Neki su dizajneri, najvjerojatnije na zahtjev diskografske kuće, na prvo mjesto stavili promidžbu persone glazbenika. Primjeri su toga nebrojene naslovnice čiji je jedini motiv studijski portret izvođača, uokviren manje značajnom tipografijom. Drugi su, pak, taj zadatak shvatili više simbolički; umjesto na promidžbu, fokusirali su se na stvaranje vizuala koji bi bili komplementarni glazbi koju predstavljaju. Budući da je istu poruku nemoguće poslati preko dva različita medija, dizajneri su tražili načine da karakteristike audio-zapisa “prevedu” u vizualni jezik. Oni su željeli stvoriti simbol iza kojeg bi pojedini album mogao stajati, koji bi publici omogućio da njegov žanr identificira i prije slušanja. Mnogi su u tom naumu uspjeli, stvorivši radove koji bi mogli stajati sami za sebe, no čija je ikoničnost uvelike povećana asocijacijom s pojedinim glazbenim djelom. Oni postoje u simbiotskoj vezi: dobar *cover* može povećati vrijednost albuma, a dobar album može povećati vrijednost svog *covera*. Glazbeni žanr tako ima doseg i izvan samog zvuka; slični bi se radovi mogli napisati i o npr. karakterističnim modnim stilovima, iako bi njih bilo mnogo teže povezati s određenim glazbenim djelom.

U zaključku, vizuali i glazba neosporivo su povezani. Kad vidimo demone i čarobnjake s *heavy metal* naslovnica, čut ćemo glasnu distorznu gitaru; kad vidimo hip-hop fotografije pune zlata i oružja, u glavi ćemo čuti tvrde *beatove* i ulični sleng; kad vidimo stilizirane *jazz* ilustracije, čut ćemo virtuozne puhače popraćene brzim ritmovima. Ako vidimo nešto posve apstraktno poput naslovnica *Pink Floyd*a, znamo da ćemo ubrzo čuti nešto neočekivano. Još je uvijek relevantan Steinweissov citat: “*Želio sam da ljudi vide ilustraciju i čuju glazbu.*”

8. LITERATURA

Sve slike, osim autorskih, preuzete s Discogs.com.

- [1] web.library.yale.edu/cataloging/music/historyof78rpms - Yale University Library - The history of 78 RPM recordings, 3.9.2019
- [2] www.soundfountain.org/rem/remcovart.html - The Remington Site - Alex Steinweiss and other Artists and Designers, 3.9.2019
- [3] illustrationchronicles.com/Alex-Steinweiss-and-the-World-s-First-Record-Cover - Illustration Chronicles - Alex Steinweiss and the World's First Record Cover, 3.9.2019
- [4] www.alexsteinweiss.com/misc/AS_article_dwell.pdf - Dwell - Jacket Required, 3.9.2019
- [5] guity-novin.blogspot.com/2013/11/chapter-72-history-of-record-covers.html - Guity Novin's A History of Graphic Design - Chapter 72: A History of Record Covers, 3.9.2019
- [6] www.udiscovermusic.com/in-depth-features/history-album-artwork/ - uDiscoverMusic - Cover Story: A History Of Album Artwork, 3.9.2019
- [7] web.library.yale.edu/cataloging/music/audiotimeline - Yale University Library - Audio timeline, 3.9.2019
- [8] www.musicgenreslist.com/what-is-a-music-genre/ - Music Genres List - What is a Music Genre?, 3.9.2019
- [9] www.getty.edu/education/teachers/building_lessons/formal_analysis.html - The J. Paul Getty Museum - Elements of Art, 3.9.2019
- [10] www.getty.edu/education/teachers/building_lessons/principles_design.pdf - The J. Paul Getty Museum - Principles of Design, 3.9.2019
- [11] Evans R. (2010). *The Art of the Album Cover*, Compendium Publishing, London
- [12] www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28867 - Hrvatska enciklopedija - jazz, 3.9.2019
- [13] birkajazz.se/archive/stoneMartin.htm - Birka Jazz Archive - David Stone Martin, 3.9.2019
- [14] www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=1339880 - National Public Radio - 'Blue Note Records, The Biography', 3.9.2019
- [15] www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22246 - Hrvatska enciklopedija - glazba, 3.9.2019
- [16] www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51881 - Hrvatska enciklopedija - rastafarijanizam, 3.9.2019
- [17] www.limelightmagazine.com.au/features/ten-of-the-best-film-composers/ - Limelight - Ten of the Best: Film Composers, 3.9.2019
- [18] www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53123 - Hrvatska enciklopedija - rock-glazba, 3.9.2019
- [19] www.kerrang.com/features/inside-the-world-of-extreme-metal-logos/ - Kerrang! - Inside the World of Extreme Metal Logos, 3.9.2019
- [20] medium.com/the-mission/what-makes-pop-music-pop-9001c86ea2d9 - Medium - What Makes Pop Music "Pop", 3.9.2019
- [21] www.rollingstone.com/music/music-news/rap-is-leading-the-music-industrys-resurgence-696511/ - Rolling Stone - Rap Is Leading the Music Industry's Resurgence, 3.9.2019

[22] theculturetrip.com/europe/united-kingdom/england/london/articles/the-dirty-history-of-parental-advisory-labels/ - The Culture Trip - The Dirty History of Parental Advisory Labels, 3.9.2019

[23] djbooth.net/features/2019-05-22-baby-photos-rap-album-covers - The DJ Booth - What's Up With All Those Baby Photos on Rap Album Covers?, 3.9.2019

[24] 99designs.com/blog/creative-inspiration/designing-dance-99/ - 99designs - Designing Dance: The aesthetics of electronic music since the 1970s, 3.9.2019

[25] www.express.hr/kultura/hrvatski-hype-su-rap-narodnjaci-17242 - Express - Đavolji pakt hrvatskog rapa i cajki donio je čudovište, 3.9.2019

[26] pogledaj.to/design/uvod-u-turbo-folk-dizajn/ - Pogledaj.to - Uvod u "turbo-folk" dizajn, 3.9.2019